

BLIND ZIJN IS VOORUIT ZIEN

Aanzet tot het in beeld brengen van het leven
van **blinden en slechtzienden in Nederland**
met bijzondere aandacht voor mensen
met een **visuele beperking** en
een **migrantenachtergrond**

DOOR: MEVR. DRS W. JANSEN & DHR. E. YOUNG
APRIL 2009

BLIND ZIJN **IS VOORUIT ZIEN**

Aanzet tot het in beeld brengen van het leven
van **blinden en slechtzienden in Nederland**
met bijzondere aandacht voor mensen
met een **visuele beperking** en
een **migrantenachtergrond**

DOOR: MEVR. DRS W. JANSEN & DHR. E. YOUNG
APRIL 2009

Colofon

Blind zijn is vooruitzien

Aanzet tot het in beeld brengen van het leven van blinden en slechtzienden in Nederland met bijzondere aandacht voor mensen met een visuele beperking en een migrantenachtergrond.

Deze publicatie is onderdeel van het project 'Denktank voor blinden en slechtzienden met een etnische achtergrond' en is mede mogelijk gemaakt door de Provincie Noord-Holland.

De inhoud is een weergave van al datgene wat tijdens de bijeenkomsten van de Denktank naar voren is gekomen en is ingebracht door de leden van de Denktank.

Auteurs: mevr. drs W. Jansen, de heer E. Young.

Illustraties: mevr. drs W. Jansen, Visio Amsterdam

Vormgeving: Kirsti Design, België

Productie: Bureau ProFor, Amsterdam

Uitgave

Bureau ProFor

Keienbergweg 3

1101 EZ Amsterdam

Telefoon 020 - 6902626

Fax 020 - 6903061

E-mail info@profor.nl

Website www.profor.nl

ISBN nr.: 978-90-806349-8-5

Eerste druk, juni 2009.

De inhoud van het rapport mag vrijelijk geciteerd worden met bronvermelding. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en auteurs.

Inhoudsopgave

VOORWOORD	5
INLEIDING	6
Definities	8
Bijdragen	8
1. ACTIVITEITEN EN BEVINDINGEN VAN DE DENKTANK	9
1.1 Doelstellingen	9
1.2 Activiteiten	9
1.3 Bevindingen	10
2. CIJFERS EN FEITEN	13
2.1 Statistiek	13
2.2 Aanbevelingen	13
3. COMMUNICATIE	14
3.1 Non-verbale communicatie	14
3.2 Taal	17
3.3 Aanbevelingen	18
4. DE ACCEPTATIE VAN BRAILLE DOOR MENSEN DIE OP VOLWASSEN LEEFTIJD BRAILLE LEERDEN	20
4.1 Braille is "uit"	20
4.2 Het onderzoek	20
4.3 Aanbevelingen	21
5. INSTELLINGEN VOOR BLINDEN EN SLECHTZIENDEN	22
5.1 Aanbevelingen	23
6. VOORZIENINGEN IN RELATIE TOT ZELFSTANDIGHEID	24
6.1 Zelfstandigheid	24
6.2 Wonen	25
6.3 Bereikbaarheid en bruikbaarheid van o.a. winkels en banken	27
6.4 Aanbevelingen	28
7. MOBILITEIT	29
7.1 Openbaar vervoer en Aanvullend Openbaar Vervoer	29
7.2 Toegankelijkheid	31
7.3 Denken over bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid	33
7.4 Aanbevelingen	34
BIJLAGE 1 Sociale kaart blinden en slechtzienden	36

Voorwoord

Toen ik vier jaar geleden mijn vriend en medeschrijver van dit stuk Erwin Young ontmoette, kende hij mijn wereld, de wereld van de zienden, al zijn hele leven. Ik kende zijn wereld, de wereld van een blinde, niet. Toch gaat het om dezelfde wereld. Een wereld die van hem is en van mij. Een wereld waarin we samen leven.

Een situatie die vroeg om verdieping en om gesprek.

Die gesprekken hebben we gevoerd en steeds weer verbaasde ik me over de veelheid aan vaak totaal overbodige hindernissen en beperkingen waar je als je blind bent mee te maken krijgt.

Door mijn werk als directeur van ProFor, een organisatie die zich richt op het bevorderen van de participatie van de etnische groepen in Nederland kon ik niet anders dan me ook afvragen wat het hebben van een visuele beperking voor anderstaligen en mensen met een andere culturele achtergrond met zich mee zou brengen. Stel je voor dat je het van je oren moet hebben, van taal, en je leeft in een omgeving die een taal spreekt die je niet of nauwelijks beheerst.

Een aanvraag aan de Provincie Noord-Holland om een project op dit terrein te financieren werd gehonoreerd en we konden starten met de "Denktank voor blinden en slechtzienden met een etnische achtergrond".

In de tijd waaraan Minka refereert was ik 33 jaar oud en dus ook 33 jaar lang volledig blind. Het grootste deel van die tijd had ik tussen mijn ziende medemensen geleefd. Ondanks het feit dat ik steeds met de ziende medemens werd geconfronteerd, leerde ik er iedere dag weer iets bij over hoe een ziende met een andere ziende communiceert, en hoe deze zienden onbewust verwachten dat ik als niet-ziende met hen communiceer. Grotendeels gaat het hierbij om irrealistische verwachtingen want men gaat ervan uit dat ik signalen zou kunnen oppikken die voor mij nu eenmaal niet zichtbaar zijn. Minka probeerde zich in mij als blinde medemens in te leven en begreep daardoor dat een groot deel van de non-verbale communicatie tussen mensen aan mij voorbij gaat en dat ik daardoor wel degelijk veel mis. Toen ik twintig jaar oud was, schreef ik al een songtekst over een brug die een blinde en een ziende samen bouwen om elkaars werelden beter te leren begrijpen.

**"dus we bouwen een brug met scheuren,
over een diepe kloof,
en we houden pas op als één van ons sterven zal"**

Amsterdam, april 2009
Minka Jansen en Erwin Young

Inleiding

Is het leven voor blinden en slechtzienden in het algemeen al een stuk ingewikkelder dan voor zienden, voor blinden en slechtzienden met een andere etnische en/of culturele achtergrond is het nog eens een tandje moeilijker.

Om de problematiek in beeld te brengen van mensen die wonen in Nederland en een visuele beperking hebben én een andere etnische achtergrond, zullen we in dit stuk het hele spectrum aan problemen en hindernissen voor mensen met een visuele beperking in hoofdlijnen aan de orde laten komen. Zo vormt dit stuk een globaal verslag en een verkennend onderzoek.

In oktober 2007 is ProFor gestart met een Denktank voor blinden en slechtzienden met een etnische achtergrond. Dit om mogelijke problemen maar ook mogelijke oplossingen daarvoor op het spoor te komen.

Dankzij de leden van de Denktank is ons een blik vergund in het leven van blinde en slechtziende migranten in Nederland en in principe in het leven van blinden en slechtzienden in het algemeen. We zijn met alle medewerkers van ProFor naar het **MuZIEum** in Nijmegen geweest en hebben een wandeling gemaakt in het donker. Voor velen van ons was dat een confronterende ervaring. Ook de studenten en kinderen van een ander project van ProFor, het Future Kids-project, brengen tegenwoordig standaard een bezoek aan **In het Donker Gezien** in Velsen, een museum waar eveneens een wandeling in het donker kan worden gemaakt onder begeleiding van een niet-ziende gids. Ook voor ProFors Family Coaches is het een vast onderdeel geworden van de training die zij krijgen.

Incidenteel ondernemen mensen en organisaties actie. Het toewijzingsbeleid van sociale huurwoningen is bijvoorbeeld overal weer anders georganiseerd. Soms zijn websites van overheidsinstanties toegankelijk en houdt men rekening met de doelgroep blinden en slechtzienden. Vaker echter komt de situatie overeen met wat in dit verslag wordt beschreven.

Dit is een doelgroep die behoorlijk in de knel zit, die zich weinig manifesteert, hetgeen naar het zich laat raden een rechtstreeks gevolg is van de beperking en al haar gevolgen en waar dus ruimschoots onvoldoende beleid op wordt gemaakt. Het is een onzichtbare groep bijna, want door mobiliteitsproblemen zijn deze mensen niet heel veel op straat te vinden en door gebrek aan contact met de hulp- en zorginstellingen zijn ze ook daar niet erg bekend.

De titel **“Blind zijn is vooruitzien”** heeft betrekking op de maatregelen die steeds van tevoren moeten worden genomen door een blinde om iets te kunnen ondernemen. Weinig gaat zomaar of gemakkelijk. Elke route en elke reis moet van tevoren helemaal worden doordacht. Elke verandering van woon- of leefsituatie en elk nieuw plan moet van tevoren volledig worden doorgelopen en voor knelpunten moeten oplossingen worden gezocht en gevonden voor je eraan kunt beginnen. Weinig kan aan het toeval over worden gelaten.

Het is evenwel zeer goed mogelijk om ook met een visuele beperking volledig deel te nemen aan het leven in al haar aspecten. Vooruitzien, zien wat hiervoor aan extra voorzieningen nodig zijn, is echter wel een voorwaarde. Natuurlijk voor de persoon zelf maar ook voor vrienden en familie en zeer zeker voor de samenleving waar ook de blinden en slechtzienden deel van uitmaken.

Over dit ‘vooruitzien’ – de voorzieningen die nodig of wenselijk zouden zijn voor deze groep – gaat dit verslag. Een breed verslag waarin de bevindingen van de Denktank aan de orde komen, maar ook de inzichten van blinden en slechtzienden die in Nederland zijn geboren en die niet de extra hindernissen ondervinden van de blinden en slechtzienden uit de etnische groepen. Zij hebben ons gevoed met hun ervaringen en ideeën. Zodoende zijn we nu in staat om, zonder de pretentie van

volledigheid te hebben, een verslag te schrijven dat voor velen nieuwe inzichten met zich mee zal brengen. Een verslag dat bedoeld is om iets in beweging te zetten. Het debat te voeden en uiteindelijk te leiden tot daadwerkelijke verbeteringen die het voor de mensen met een visuele beperking gemakkelijker zullen maken om volledig mee te doen aan het maatschappelijke en sociale leven zonder ook nog eens gehinderd te worden door beperkingen die niet nodig zijn.

We hebben in dit verslag gekozen voor een vertellende vorm, een vorm die het gemakkelijker moet maken om niet alleen inzicht te krijgen in de situatie van blinden en slechtzienden en meer in het bijzonder van die van de blinden en slechtzienden met een andere etnische of culturele achtergrond dan de Nederlandse, maar ook om dóór te lezen en geraakt te worden en geboeid te blijven. Om affiniteit te ontwikkelen. We hebben medestanders nodig om onze samenleving zo in te richten dat ook deze groep mensen, naast zoveel andere groepen waar aanpassingen voor nodig zijn, volledig mee kunnen doen en hun waardevolle bijdrage aan de samenleving kunnen leveren. Het is een kritisch stuk en het is ook een stuk met oplossingen. Sommige simpel en gemakkelijk uitvoerbaar, andere zullen wat meer tijd nemen.

Het is een verslag over dingen die niet goed gaan en beter kunnen. Daar zullen we als samenleving in zijn geheel aan moeten werken.

DEFINITIES

We hebben de volgende definities gehanteerd:

Functiebeperking of beperking: een lichamelijk of verstandelijk probleem waarbij iemand gehinderd wordt in handelingen en/of bewegingen of in zijn of haar gedrag. Voorbeelden zijn het ontbreken of disfunctioneren van ledematen, moeite met volledig functioneren in vergelijking met leeftijdsgenoten, hersenafwijkingen, chronische ziekten en dergelijke.

Gehandicapt: iemand die door een functiebeperking gehinderd wordt in het dagelijkse functioneren op een wijze die hulp noodzakelijk maakt. Bijvoorbeeld: iemand die blind is, is gehandicapt als het gaat om het besturen van een auto, maar niet noodzakelijkerwijs als het gaat om het werken met een – aangepaste – computer.

Etniciteit: een sociaal-culturele identiteit, die een bepaalde groep mensen of een aantal bevolkingsgroepen verbindt.

De termen **autochtoon** en **allochtoon** gebruiken wij niet. Het brengt een onrechtvaardige tweedeling met zich mee tussen mensen die samen in hetzelfde land wonen en werken en er belasting betalen.

BIJDRAGEN

Het verslag is gebaseerd op de inbreng van de leden van de Denktank die persoonlijke ervaringen inbrachten, maar ook hun ervaringen met andere blinden en slechtzienenden uit hun netwerk. De leden van de Denktank waren:

drs. Tonny van Breukelen: ervaringsdeskundige, trainer NT2 voor personen met een visuele beperking, van Nederlandse afkomst.

Maria Oktai: ervaringsdeskundige, van Turkse afkomst

Nancy Sier: ervaringsdeskundige, consultant/trainer NT2 bij Visio, van Nederlandse afkomst.

Gerben de Boer: ervaringsdeskundige, van Nederlandse afkomst.

Otmar Alberto: ervaringsdeskundige, van Antilliaanse afkomst.

Verder hebben met ons meegelezen, -gesproken en -gedacht:

Raci Topal: voorlichter eigen taal en cultuur, van Turkse afkomst.

Erwin Young: ervaringsdeskundige, zangpedagoog, dirigent en zanger, Voorzitter van Amsterdam Centrum Drempelvrij, van Indische afkomst.

Cees de Jong: activiteitenbegeleider/adviseur van een (praat-)groep voor blinden en slechtzienenden met een etnische achtergrond en gepensioneerd maatschappelijk werker bij Visio, van Nederlandse afkomst.

Sander Terphuis: voorzitter NVBS, van Iraanse afkomst.

Songül Akkaja: ervaringsdeskundige, lid van de Provinciale Staten Noord-Holland voor de PvdA, van Turkse afkomst.

Daarnaast is er een belronde gehouden langs diverse instellingen en zijn er persoonlijke gesprekken geweest met verschillende instellingen.

Tevens is literatuurstudie verricht. De gebruikte cijfers zijn afkomstig uit het rapport *Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning*, Dr. Hans Limburg (2007). Grootebroek: Health Information Services.

1. Activiteiten en bevindingen van de Denktank

1.1 DOELSTELLINGEN

Het project Denktank is opgezet om zicht te krijgen op de situatie en de problemen van de groep blinden en slechtzienenden met een andere etnische achtergrond dan de Nederlandse. De Denktank bestaat uit diverse ervaringsdeskundigen, dat wil zeggen Nederlanders met een visuele beperking met of zonder een meervoudige etniciteit dan wel migrantenachtergrond, aangevuld met enkele deskundige medewerkers van ProFor. Op basis van de problemen die in de gesprekken met deze groep naar voren zijn gekomen, zijn er projecten ontwikkeld die een oplossing bieden. Daarnaast is er gekeken of met deze groep een start gemaakt kon worden met de oprichting van een organisatie die een spreekbuis kan vormen voor de achterban waardoor de doelgroep in de toekomst bereikbaar blijft.

In juni 2007 is het project Denktank gehonoreerd door de Provincie Noord-Holland en zijn we van start gegaan met het voorbereiden en uitwerken van de Denktank. In oktober 2007 heeft de eerste bijeenkomst plaatsgevonden. Het is gebleken dat migranten met een visuele beperking moeilijk te bereiken zijn en het heeft dan ook enige tijd gekost om leden voor de Denktank te vinden.

1.2 ACTIVITEITEN

Er zijn 7 bijeenkomsten geweest in de periode oktober 2007 tot september 2008. Diverse problemen en mogelijke oplossingen zijn naar voren gekomen en geïnventariseerd. De problemen worden in de volgende paragraaf behandeld.

Vanuit de Denktank is het idee ontstaan om een sociale kaart op te stellen waarbij een zo compleet mogelijk overzicht wordt gegeven van allerlei instellingen en organisaties met een korte, begrijpelijke omschrijving van hun diensten en/of activiteiten. Deze sociale kaart is gepubliceerd op de website van ProFor. De sociale kaart wordt tevens in handzame vorm verspreid onder relevante (zelf)organisaties.

Er zijn diverse interviews gegeven op lokale radiostations waarmee een begin is gemaakt met de voorlichting aan de migrantengroepen over visuele beperkingen en de (on)mogelijkheden in Nederland om passende hulp en ondersteuning te krijgen.

In afwachting van het vinden van financiering voor het opleiden van docenten Nederlandse Conversatie op dit terrein en vervolgens financiering voor de inzet van deze docenten voor de doelgroep, wat geen van beide is gehonoreerd, heeft er een educatief voortraject plaatsgevonden: een pilottraining, gegeven aan Vrijwillige taaldocenten van ProFor die zich reeds bezighouden met Nederlandse Conversatielessen en NT2 aan ziende mensen.

Er is contact geweest met een praatgroep in Groningen die wordt geleid door Cees de Jong. Cees mailde ons:

“Mijn ervaring zowel als manager als als maatschappelijk werker van Visio is: de relatieve ontoegankelijkheid van de revalidatie voor blinden en slechtzienenden uit andere culturen. Formeel bestaat die ontoegankelijkheid niet: een blinde/slechtzienende allochtoon heeft materieel gezien net zo veel mogelijkheden om de revalidatie te doen als de blinde of slechtzienende etnische Nederlander. De

ontoegankelijkheid ligt dus niet in regels en wetten. De ontoegankelijkheid ligt enerzijds aan de taal (als je onvoldoende het Nederlands beheerst kun je niet optimaal revalideren en om het Nederlands goed te beheersen moet je eigenlijk gerevalideerd zijn, de cirkel is zo vicieus als wat), maar de ontoegankelijkheid ligt vooral op cultureel, sociaal terrein. Dat is abstracter dan regels, die concreet zijn en die je kunt veranderen.”

Cees de Jong, 2 april 2008.

Met verschillende instanties is er contact gezocht voor nadere informatie over het aanbieden van NT2 aan mensen met een visuele beperking, dan wel of er op andere facetten voorzieningen aangeboden worden voor deze groep. Daarnaast is ook de vraag voorgelegd of men in meer of mindere mate te maken heeft met deze clientengroep en/of een passend aanbod biedt welke de doelgroep bereikt.

In het kader van de Denktank is eveneens door de medewerkers van ProFor een bezoek gebracht aan het MuZIEum te Nijmegen waar er naast allerlei vormen van voorlichting en informatie ook een wandeling in het donker gemaakt kan worden om te ervaren wat het is om niets te zien en toch je weg te moeten vinden. Dit alles is een begin, maar ook een druppel op de gloeiende plaat. Voor het bereiken van de doelgroep zal meer moeten gebeuren.

Naar aanleiding van de inventarisatie van de problemen zijn er door de Denktank een tweetal projecten ontwikkeld en ingediend bij de Provincie Noord-Holland: het project 'Hulplijn OCULUS' (= oog in het Latijn), een telefonische hulpdienst voor visueel beperkte mensen met een andere etniciteit en het project 'Nederlandse conversatielessen voor blinden en slechtzienden'. Deze zijn niet gehonoreerd.

1.3 BEVINDINGEN

De voornaamste bevindingen van de Denktank worden hier op een rij gezet waarna we dieper op de materie in zullen gaan in de aan het onderwerp gerelateerde hoofdstukken.

Nederlandse taal voor blinden en slechtzienden

Migranten met een visuele beperking ondervinden over het algemeen grote moeite met de Nederlandse taal. Allereerst ontbreekt het aan goede mogelijkheden om deze taal te leren. Vervolgens is zonder beheersing van het Nederlands revalideren niet goed mogelijk, wordt de cliënt moeilijk tot niet bereikbaar voor de voorzieningen in Nederland en is van zelfstandig functioneren binnen deze samenleving al snel geen sprake meer. Inburgeringscursussen zijn moeilijk of niet bereikbaar voor deze groep, omdat deze in grote mate gebaseerd zijn op pictogrammen. Ook het aanbod in de vorm van vrijwillige taaldocenten zoals in veel projecten in Nederland voorkomt, biedt geen soelaas, omdat het voor een taaldocent heel moeilijk is om zonder ervaring en kennis van deze specifieke doelgroep een blinde of slechtziende vanuit het Nederlands de Nederlandse taal te leren. Tevens kwam naar voren dat de algemene opvatting dat het niet goed mogelijk is om op latere leeftijd nog braille te leren, niet overeenkomt met de werkelijkheid. Uit een onderzoek dat werd uitgevoerd door drs. Tonny van Breukelen, één van de deelnemers aan de Denktank, kwam naar voren dat ouderen dit wel degelijk nog kunnen leren en er ook baat bij hebben. De meer en meer gehoorde opvatting dat braille sowieso zijn langste tijd heeft gehad in verband met het feit dat nu bijna alle apparatuur voorzien is van een spraaksysteem, werd door de Denktankleden bestreden.

Instellingen en voorzieningen

Veelvuldig kwam naar voren het feit dat blinden en slechtzienden met een migrantenachtergrond grotendeels de weg niet weten te vinden naar hulp en ondersteuning en voorzieningen voor blinden en slechtzienden. Zij worden dus ook niet bereikt door de voor hen bestemde instellingen en als ze al worden bereikt is er toch vaak sprake van een hoge drempel.

Zelfstandigheid

Deelnemers van de Denktank constateren met enige regelmaat dat blinden en slechtzienden uit de etnische groepen door hun ziende familie thuis en binnen worden gehouden en dat zelfstandig functioneren voor deze groep niet wordt aangemoedigd. Vaak is er sprake van schaamte onder de familieleden voor de manier waarop het blinde familielid loopt of beweegt en houden ze hem of haar om die reden liever in huis. Velen leren nooit lopen met een witte stok omdat zij zich schamen ermee gezien te worden. Deze opstelling zal natuurlijk lang niet voor iedereen gelden, maar we komen het nog wel met regelmaat tegen. Binnen verschillende culturen in de Nederlandse samenleving bestaat de gewoonte om zelf de zorg voor ouderen, chronische zieken of familieleden met een beperking op zich te nemen. Dit is niet altijd bevorderlijk voor het zelfstandig worden of blijven van het blinde of slechtziende familielid.

De ervaring dat het zeer moeilijk kan zijn om je los te maken van je familie en bijvoorbeeld zelfstandig te gaan wonen kwam naar voren. Het is al moeilijk om in praktische zin zelfstandig te worden; het heeft allemaal nogal wat voeten in aarde je inkomen te regelen, een woning te vinden en dergelijke zaken, maar daarnaast moeten blinden en slechtzienden dan soms de strijd aangaan met een goedbedoelende familie die bezorgd is en tegenwerkt. Een blinde of slechtziende heeft vaak door de grotere afhankelijkheid van hulp een minder vrije relatie met de familie. Boos het huis uitlopen is niet snel een optie. Doen wat je zelf wil is vaak erg ingewikkeld als je daar geen ondersteuning bij krijgt. De macht van de ouders of andere familie is dus ongewoon groot en kan voor blinden en slechtzienden een enorm obstakel zijn in hun proces naar zelfstandigheid en eigen identiteit.

Arbeidsparticipatie

Afkomst en woonplaats spelen een grote rol bij hulpverlening en voorzieningen. In Turkije is er in grote steden wel hulp te krijgen alsook opleidingen, maar er is weinig werk. In België worden blinden en slechtzienden vrijgesteld van de plicht om te werken en krijgen ze een uitkering. In Duitsland en Engeland zijn er naar verluid betere voorzieningen. Op Curaçao (Nederlandse Antillen) zijn er wel faciliteiten, maar is het toch moeilijk om goede hulp te krijgen.

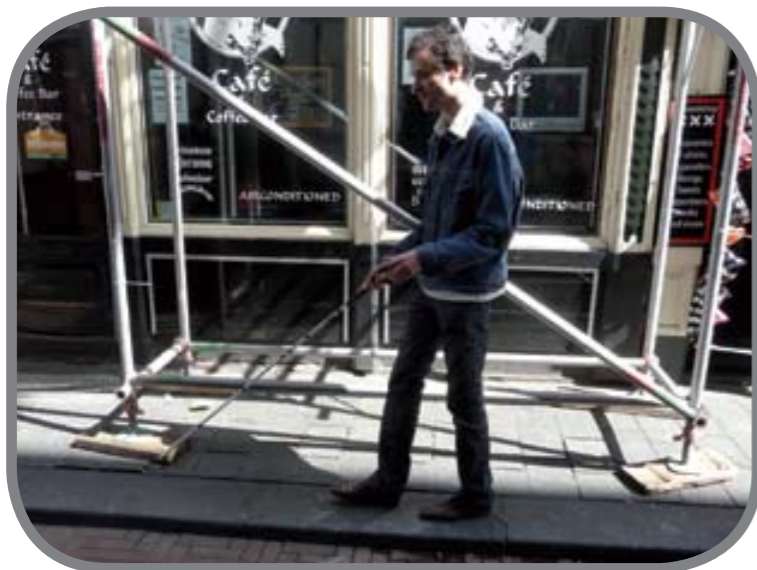
Wat betreft Nederland wordt er gesproken over een verharding van de samenleving. Mensen zijn steeds minder vaak bereid hulp te bieden in het openbaar, bijvoorbeeld in de supermarkt. Het lijkt of blinden en slechtzienden in tijden van bezuiniging sneller worden ontslagen. De overheid lijkt halve maatregelen te nemen. In het kader van werk moet iedereen werken en kunnen werken. Alleen worden er weinig tot geen maatregelen en voorzieningen getroffen om hierin te ondersteunen. Er is dan ook sprake van frustratie, ook door het ontbreken van inlevingsvermogen bij diverse partijen zoals werkgevers.

De WIA is gebaseerd op wat je wél kunt (wel/niet arbeidsongeschikt) en op die basis krijg je een uitkering. Echter, als het werk en de werkplek niet zodanig ingericht kunnen worden dat je je werk goed kunt uitvoeren, dan kom je niet aan een baan. Er zijn weliswaar regelingen en vergoedingen voor de werkgever voor het inrichten van een

werkplek, maar het duurt erg lang voordat deze voorzieningen worden toegewezen en daadwerkelijk geïnstalleerd worden. Een beetje baanhoppen om ervaring op te doen, tijdelijke banen aannemen of doorstromen naar een leukere of meer passende werkgever of baan, behoort niet zomaar tot de mogelijkheden: je denkt er wel drie keer over na voor het te proberen. Het UWV vergoedt wel ziektegeld, maar juist mensen met een beperking melden zich weinig ziek omdat ze zeer gemotiveerd zijn om te werken. Overigens, voor vrijwilligerswerk bestaan er geen regelingen en vergoedingen ten behoeve van aanpassingen van de werkplek, terwijl ook vrijwilligerswerk een dankbare manier kan zijn om te participeren aan de samenleving.

Suicide

Het opbouwen van een eigen leven is voor vele blinde en slechtziende jongeren nagenoeg een onmogelijkheid en het ontmoeten van een geschikte partner ook. Als gevolg van het niet kunnen ontwikkelen van een zelfstandig gekozen identiteit wordt ook relatievorming erg moeilijk. Dit resulteert in een vorm van eenzaamheid en onvervuldheid die zo overheersend kan worden dat het aanleiding geeft tot suicide of tot het veel nadenken over suicide. Er zijn ons een aantal gevallen hiervan bekend binnen de toch kleine kring van blinden en slechtzienden met wie we de afgelopen jaren contact hebben gehad.

2. Cijfers en feiten

2.1 STATISTIEK

Een goede cijfermatige onderbouwing van de doelgroepen is niet voorhanden.

Dr. Hans Limburg heeft een poging gedaan om inzicht te krijgen in het vóórkomen van blindheid en slechtziendheid in Nederland. Hij geeft aan dat er in 2005 sprake was van een totaal van 300.406 blinden en slechtzienden in Nederland. Hij verwacht dat dit aantal in 2020 zal zijn opgelopen tot 354.221.

Het aandeel Nederlanders met een niet-westerse achtergrond was in 2005 10,4% van de bevolking en zal in 2020 vermoedelijk zijn opgelopen tot 12,5%. Het aandeel blinden zou omgerekend dus in 2005 liggen rond de 31.242 blinden en slechtzienden met een niet-westerse achtergrond en in 2020 zijn opgelopen tot 44.277 personen.

Echter, het is aannemelijk dat de prevalentie van visuele beperkingen onder migranten in werkelijkheid aanmerkelijk hoger ligt. Dit heeft te maken met het feit dat een aantal aandoeningen die achteruitgang van de visus (gezichtsscherpte) tot gevolg hebben en/of blindheid veroorzaken onder deze groepen meer voorkomt. Te denken valt aan de aandoening diabetes, maar ook erfelijke afwijkingen door neef/nicht-huwelijken en het minder gebruik maken van pre- en postnatale zorg. Sowieso wordt door migrantengroepen vaak minder gebruik gemaakt van bestaande voorzieningen waardoor te laat wordt ingegrepen in processen die in principe niet onomkeerbaar zijn.

Oorzaak	BLIND			SLECHTZIEND			TOTAAL
	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	
Refractie afwijking	2702	8235	10937	19143	38880	58023	68960
Cataract	2861	14424	17288	20620	47397	68047	85335
Glaucoom	2025	4130	6155	2173	4330	6503	12658
Diabetische retinopathie	822	1741	2563	4824	11147	15971	18534
MD	7568	16638	24206	13003	30529	43532	67738
Degeneratieve myopie	1125	1782	2907	2460	5426	7886	10793
Overig	4253	9573	13826	7217	15345	22562	36388
TOTAAL	21359	56523	77882	69470	153054	222524	300406

Uit bovenstaand overzicht lezen wij dat er zo'n 300.000 blinden en slechtzienden in Nederland zijn in 2005. Als definitie voor blindheid en slechtziendheid gebruikt dit onderzoek het onderstaande:

Blindheid: visus minder dan 0.05, of een gezichtsveld van 10 graden of minder in het beste oog met beste correctie (ICD-10 categorie 3, 4, 5).

Slechtziend: visus minder dan 0.3 maar beter of gelijk aan 0.05, of een gezichtsveld van 30 graden of minder maar groter dan 10 graden in het beste oog met beste correctie (ICD-10 categorie 1 en 2).

2.2 AANBEVELINGEN

Nogal wat achteruitgang van het gezichtsvermogen kan voorkomen worden door tijdige en adequate medische zorg. Goede voorlichting aan nieuwkomers in Nederland lijkt dan ook geboden. Eveneens is voorlichting geboden ten aanzien van de mogelijkheden voor revalidatie, contact met lotgenoten en dergelijke. Dit kan het best gebeuren door gebruik te maken van de migrantenorganisaties en de media.

3. Communicatie

Zoals uit de opsomming van problemen blijkt is met name het terrein van de communicatie een groot probleem. Het niet of niet goed beheersen van de Nederlandse taal maakt het vrijwel onmogelijk om te kunnen profiteren van voorzieningen zoals spraakcomputers, brailleboeken en braille in het algemeen, spraakwekkers en horloges, gps-systemen en andere voorzieningen. Onderzoek naar rest-visus geeft niet altijd een betrouwbare uitslag door taalproblemen. Ook wordt bij blinden en slechtzienden met een andere culturele en talige achtergrond nog wel eens ten onrechte gedacht aan verstandelijke beperkingen.

3.1 NON-VERBALE COMMUNICATIE

Het belangrijkste in het leven van mensen is het vermogen om met elkaar te communiceren. Zonder communicatie kunnen mensen niet samenwerken, niets samen realiseren en ook kunnen er geen relaties ontstaan. Zonder communicatie is de ander een boom. Mooi misschien, maar antwoord krijg je niet. Sterker nog; zonder communicatie en communicatiemiddelen zoals taal en zoals non-verbale signalering weten we niet eens dat een boom een boom is. Een beperking in de sfeer van de communicatie is dus altijd ernstig en geeft flinke uitdagingen om desondanks zo volledig mogelijk te leren interacteren met de omgeving.

Voor een Nederlandstalig persoon met een visuele beperking betekent dit dat een flink stuk van de non-verbale communicatie wegvalt. Daarnaast moeten oplossingen gevonden worden voor de geschreven taal en valt een extra weg te gaan bij het aanleren van taal en begrippen, aangezien in dit proces het beeld ontbreekt.

Over kleuren bijvoorbeeld kun je vertellen wat ongeveer de lading ervan is. Zwart en bruin zijn sombere kleuren en rood is de kleur van de liefde. Roze dragen doorgaans alleen maar meisjes of homoseksuelen die hier weer een uitzondering op kunnen vormen. Lichtblauw is een prima kleur qua kleding voor kleine jongetjes, maar vanaf een zeker moment gaat die kleur eruit omdat het niet erg mannelijk is. Knallende kleuren passen goed bij carnaval, maar weer niet als je op bezoek gaat bij de burgemeester.

Om het nog ingewikkelder te maken zijn kleuren die binnen de ene inkomens-, beroeps- of etnische groep in bepaalde situaties acceptabel zijn, dat in een andere groep weer niet. Artiesten mogen zich flamboyanter kleden dan boekhouders. Althans, boekhouders die niet al te veel uit de toon willen vallen.

Allemaal zaken die ziende kinderen vanzelf leren. Doordat ze om zich heen kijken en zien hoe mensen zich gedragen en hoe ze zich kleden in bepaalde omstandigheden. Omdat ze de frisheid van de ene kleur ervaren en de somberheid van de andere.

Voor blinden en slechtzienden is het echter een hele klus om het allemaal een beetje te onthouden en vervolgens toe te kunnen passen op een adequate manier.

Mensen met een visuele beperking en een andere etnische achtergrond hebben hier in de Nederlandse samenleving nog meer problemen mee omdat hij of zij cultureel gezien ook nog eens in twee werelden leeft en dus verschillende boodschappen meekrijgt.

Overigens is de grootste groep blinden en slechtzienden in Nederland de groep die op latere leeftijd, als gevolg van ziekten en afwijkingen, blind wordt. Het zal duidelijk zijn dat deze groep over het algemeen minder moeite heeft met genoemde zaken. Neemt niet weg dat het modebeeld en ook codes en mores veranderen. Dit helemaal volgen is ook voor deze groep moeilijk.

De eerste indruk, het min of meer meteen kunnen plaatsen van een persoon aan de hand van het uiterlijk en de kleding, gaat tussen een persoon met visuele beperking en een ziende persoon over en weer vaak al niet goed. De blinde of slechtziende persoon kan in kleding en uiterlijk niet gemakkelijk veel laten zien van de eigen persoonlijkheid en de ziende persoon brengt die informatie niet over.

Vervolgens communiceren zienden in grote mate non-verbaal met elkaar. De schattingen omtrent de verhouding tussen verbale en non-verbale communicatie belopen de 80-90% in het voordeel van de non-verbale communicatie. Voor een deel is dit de toon en wijze waarop dingen gezegd worden. Dan nog blijft een groot deel puur visueel. Ook hier stapelen de problemen van de blinde en slechtziende persoon met een van oorsprong niet-Nederlandse achtergrond zich op. Alweer heeft hij of zij te maken met grote culturele verschillen in het non-verbaal communiceren. Wat is bijvoorbeeld de lading van hand in hand lopen en van gearmd lopen? Iemand met een visuele beperking is vaak aangewezen op het op één of andere wijze vasthouden van een ziende persoon om zodoende gemakkelijker en sneller ergens te komen en onderweg niet tegen van alles aan te lopen. Zodoende kan de ziende het hand in hand lopen als relationeel ervaren aangezien dit tussen zienden meestal een tamelijk intiem gebeuren is en een intieme band veronderstelt tussen mensen, terwijl iemand die blind is dit puur als functioneel ervaart. Hij of zij moet ergens heen en hand in hand is dan wel een van de meest praktische manieren van lopen. Overigens wordt de spontane neiging van zienden om iemand met een visuele beperking domweg rond het middel vast te grijpen en op deze wijze de juiste kant op te duwen niet gewaardeerd door de meeste blinden en slechtzienden. Zoals één van de Denktankleden het beeldend uitdrukte: "Ik ben geen winkelwagentje!" Sleuren en trekken is dus uit den boze. Het getuigt van weinig respect, al is het doorgaans wel goed bedoeld. Hoe breng je dit soort zaken over en telkens bij iedere nieuwe ontmoeting wéér over, als je niet beschikt over de subtiele taalcodes die nodig zijn om dit soort zaken te regelen zonder de persoon in kwestie te kwetsen?

Codes en mores op dit terrein zijn wederom sterk cultureel bepaald, maar kunnen ook nog eens binnen één cultuur verschillen op basis van leeftijd, sekse, inkomens- en beroepsgroep enzovoorts. Ook hier weer maakt het veel uit of men blind of slechtziend is geboren of men dit op latere leeftijd is geworden. Neemt niet weg dat het altijd in min of meerdere mate speelt. Overigens valt nog wel wat winst te behalen in het zo goed mogelijk profiteren van zaken als klank van de stem en andere hoorbare zaken. De eerder genoemde Cees de Jong geeft onder andere hierin trainingen. Echter, het spreken van de Nederlandse taal is hier natuurlijk al helemaal voorwaarde!

Een ander voorbeeld op dit terrein zijn de codes die opgaan bij bepaalde gelegenheden. Neem bijvoorbeeld de situatie op en rond het Nederlandse strand. Op het strand mag een vrouw met de juiste maten nog best, zonder commentaar te krijgen, in een string lopen en zelfs topless. Een oudere dame mag topless zonnen maar zal, als zij naar een strandtent loopt, toch al snel even iets omslaan of aandoen. Gaan we een visje kopen op de boulevard die langs het strand loopt, dan moeten we toch echt iets aantrekken en zelfs blote voeten kunnen dan niet echt meer.

Natuurlijk valt dit uit te leggen, maar denk je eens in dat dit soort, voor iemand met een visuele beperking, totaal irrelevante en dus niet interessante zaken zijn, die allemaal onthouden moeten worden en steeds goed toegepast moeten worden. Je kunt niet gewoon om je heen zien wat anderen doen.

Laat staan dat er gemakkelijk gekozen kan worden voor gepast of juist ongepast gedrag. Zoals een tiener in het kader van de identiteitsontwikkeling misschien een aantal jaar zal willen kiezen voor uiterlijk en gedrag waaruit zijn of haar verbondenheid met een stroming onder jongeren blijkt en waarmee hij of zij zich afzet tegen de ouders en de normen en waarden die thuis hoog in het vaandel staan. Dit is veelal een voor ouders irritante en moeilijk te accepteren zaak, maar wel gezond in het licht van de ontwikkeling van een kind tot een volwassene met eigen opvattingen en ideeën. Ideeën die worden getoetst, versterkt of juist afgezwakt door de omgang met leeftijdsgenoten waar aansluiting bij wordt gezocht. We hebben in Nederland de afgelopen decennia heel wat jeugdculturen met bijbehorende uitingsvormen voorbij zien komen. Van de geborduurde bloemetjes op spijkerbroeken en soepjurken uit de hippietijd tot de hanenkammen en de zwart geklede gothics. Piercings of plooirokjes, het maakt nogal wat uit en bepaalt voor een groot deel welke mensen zich al meteen wel of niet tot je aangetrokken voelen.

Ouders en opvoeders van blinde en slechtziende kinderen staan dus voor de moeilijke taak om hun kinderen los van hun eigen opvattingen de ruimte te geven en ook te begeleiden en te stimuleren in het ontwikkelen van een eigen identiteit. Bijna een onmogelijke opdracht, omdat je in dat geval als ouder zelf de opstand tegen het ouderlijk gezag moet regisseren. Niet velen zullen dat kunnen. Met name ouders met strenge religieuze opvattingen zullen dit niet gemakkelijk op kunnen brengen. Het gevolg kan zijn dat het kind en later zelfs nog de volwassene qua uiterlijk een kopie wordt van de ouders, wat niet helpt bij het vinden van leeftijdsgenoten en vrienden waarmee betekenisvolle relaties kunnen worden opgebouwd.

Ook op volwassen leeftijd kan het moeilijk zijn om qua uiterlijk iets te laten zien van het innerlijk, de persoonlijkheid. Bovendien moet de kleding gemakkelijk te herkennen zijn zodat de juiste combinaties worden aangetrokken. Nu is het vaak zo dat de kledingstijl en haardracht en dergelijke niet alleen wordt bepaald door familie of een buurvrouw of een partner, maar dus ook kan wisselen naarmate de hulp hierbij wisselt. Mensen zijn beleefd en zullen het misschien niet zeggen als een man ineens in een damesshirtje blijkt te lopen. In tegendeel wordt de verbazing over de kleding vaak omgezet in volkomen loze complimenten. Verwarrend voor iemand die toch alle moeite doet om er leuk en acceptabel bij te lopen.

Naast kleding communiceren we dan ook nog met ons lichaam en ons gezicht. Lichaamstaal. Sommige uitingsvormen zijn biologisch bepaald en in elke cultuur bekend en aanwezig. Veel lichaamstaal is echter ook weer cultureel bepaald. Niet zo'n probleem als je dat toch niet ziet, maar wel een probleem als je zelf non-verbaal iets over wil brengen of juist niet over wil brengen. Wordt je in de ene cultuur geacht iemand recht in de ogen te kijken als je tot de persoon spreekt, in de andere cultuur wordt verwacht dat de ogen van degene die lager staat in hiërarchie op de grond gericht zijn. Natuurlijk wordt iemand die blind is in dit opzicht doorgaans veel vergeven, maar veel vergeven gaat al snel over in niet helemaal serieus nemen en dat willen we dan toch weer niet. Op zijn minst kennis hebben van de omgangsvormen is dus wel belangrijk om zodoende zelf te kunnen bepalen hoe je overkomt en hoe mensen op je zullen reageren. Iemand met een andere etnische achtergrond heeft hierin dus weer een dubbele opdracht. Wat thuis wordt aangeleerd, hoeft op andere plaatsen helemaal niet te werken.

Hoe kom je er als jongere bijvoorbeeld achter dat iemand je leuk vindt? Hoe snel overzie je een zaal vol mensen en kun je je voegen bij net dat ene leuke clubje waar je aansluiting denkt te kunnen vinden? Is die persoon naast dat ene leuke meisje nou haar vriendje, haar broer, haar vader of gewoon een

toevallige passant. Gek genoeg realiseren zienden zich vaak niet dat zij dit soort verhoudingen tussen mensen gewoon registreren. Neemt de persoon een slok uit het glas wijn van het leuke meisje, dan is het vrijwel zeker haar vriend of partner. Een vaderlijke trek op het gezicht en ja: het is inderdaad haar vader of een leraar of iets dergelijks. Dit maakt een beetje flirten er niet gemakkelijker op. Cross-cultureel flirten is dan nog weer ingewikkelder, want dit soort codes kunnen in andere culturen weer heel anders liggen. Waarnemen gaat bij blinden en slechtzienden door middel van gehoor en geur, maar ook door middel van aanraken. Welke aanraking is in welke situatie gewenst en gepast? Wil je even snel een intieme verbale boodschap uitwisselen, dan moet je wel zeker zijn dat andere mensen inderdaad buiten gehooraafstand zijn. Om niet te spreken van er midden in een gloedvol betoog achterkomen dat de aangesproken persoon zich al heeft omgedraaid of even een sanitaire stop is gaan nemen.

Kortom communicatie tussen mensen met een visuele beperking en zienden verloopt niet altijd gemakkelijk of vanzelfsprekend en daar waar er ook nog een cultureel verschil speelt is de communicatie nog minder gemakkelijk.

3.2 TAAL

Kinderen met een visuele beperking leren van jongs af aan de wereld kennen door middel van de tastzin, het gehoor en de reuk. Het aanleren van taal is dus over het algemeen niet moeilijker of ingewikkelder dan bij ziende kinderen al zullen veel begrippen door middel van aparte leervormen moeten worden aangebracht. Kinderen met een visuele beperking leren lezen door middel van braille en tegenwoordig is er vrij veel apparatuur verkrijgbaar die is voorzien van een spraaksysteem. Bijvoorbeeld, bij het gebruik van een computer of een horloge wordt zowel gebruik gemaakt van braille of tastzin als van een spraaksysteem.

De problemen van blinde of slechtziende mensen die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen en die het Nederlands dus niet beheersen laten zich raden. In het land van herkomst is het braille vaak niet aangeleerd en heeft men dus niet leren lezen. Een van de Denktankleden, afkomstig van het platteland van Turkije was, toen zij op haar 18e naar Nederland kwam, zelfs nog nooit naar school geweest aangezien er in haar omgeving geen onderwijsvoorzieningen voor blinden en slechtzienden waren.

Aan Nederlandstalige spraaksystemen heeft men dus niets en spraaksystemen in andere talen zijn pas sinds kort verkrijgbaar. Wat overigens nog niet wil zeggen dat het bereikbaar is. Bovendien moet je ook nog met een computer leren werken vanuit een andere taal, het Nederlands.

Sterker nog, de volwassen blinde of slechtziende immigrant die zich meldt bij de afdeling inburgering krijgt niet zelden te horen dat hij beter een ontheffing kan aanvragen omdat men niet is ingesteld op les geven aan blinden en slechtzienden. Het lesmateriaal voor de inburgering werkt veel met pictogrammen en is volkomen ontoegankelijk voor blinden en slechtzienden.

Goedwillende vrijwilligers van projecten die gericht zijn op het aanleren van het Nederlands als tweede taal weten vaak niet hoe ze iemand die blind is vanuit het Nederlands Nederlandse les moeten geven. Je kunt de dingen waar je over praat tenslotte niet gewoon aanwijzen. Althans dat kan wel maar heeft weinig zin. Je kunt iemand een kopje in handen geven en dan het woord kopje herhalen maar wie zegt dat het niet om het Nederlandse woord voor thee of koffie gaat. Als het met een kopje al moeilijk is hoe leg je dan meer abstracte begrippen uit.

Anderstaligen kunnen in sommige gevallen terecht bij Visio, een organisatie voor blinden en slechtzienden die ondersteuning, advies en ook hulpmiddelen en revalidatie aanbied. In het revalidatietraject kan het dan nodig zijn om de revalidant taallessen te geven, omdat het anders wel heel moeilijk wordt om de lessen van Visio te volgen. Hiervoor is het dus nodig dat de cliënt een revalidatievraag heeft. Het komt voor dat iemand met een andere etnische achtergrond nog niet zo ver is dat hij/zij al wil leren met een stok te lopen of met de computer te werken et cetera kortom wil revalideren, maar al wel zo ver is dat hij of zij graag toch eens met burens zou willen kunnen praten, of iets meer zou willen begrijpen van televisieprogramma's. Vooralsnog dus alleen geïnteresseerd in het aanleren van het Nederlands. Deze cliënten moeten dan worden afgewezen. Visio is een revalidatie-instelling en geen onderwijsinstituut en mag dus geen onderwijs geven. Een NT2-lerares van Visio vertelde ons dat ze al een aantal keer op deze gronden een potentiële leerling heeft zien vertrekken terwijl ze zelf sterk het gevoel had dat ze juist in het onderwijstraject NT2 de gelegenheid zou hebben gehad om de cliënt te motiveren voor verder revalidatie.

De drempel naar Nederlandse instellingen is hoog en soms zou je gewoon in de gelegenheid moeten zijn om het vertrouwen te winnen om zodoende alsnog een traject in te gaan met de cliënt. Is de revalidatie voltooid, dan houden natuurlijk ook de Nederlandse taallessen op. Er is dan nog steeds niet voldoende basis om bijvoorbeeld verder te gaan in het Nederlandse onderwijssysteem. Zo vinden we dan één van de leden van de Denktank, een vrouw die meerdere talen spreekt en duidelijk bijzonder intelligent is, terug in de Sociale Werkplaats. Bij Visio Loo Erf, onderdeel van Visio, is er een mogelijkheid voor het volgen van Nederlandse lessen in het kader van de inburgering, maar hiervoor moet je intern; binnen de instelling gaan wonen. Dit is natuurlijk zeer ingrijpend.

3.3 AANBEVELINGEN

Blinden en slechtzienden met een etnische achtergrond en/of onvoldoende kennis van de Nederlandse taal hebben een aanzienlijke achterstand ten opzichte van zienden in een vergelijkbare situatie, maar ook ten opzichte van mensen met een visuele beperking die wel goed bekend zijn met de Nederlandse taal en de Nederlandse codes en mores.

Een duidelijk aanbod ontbreekt voor deze groep vrijwel geheel waardoor inburgeren dan wel participeren aan de samenleving moeilijk tot onmogelijk wordt. Dit geeft al problemen bij het stellen van de diagnose en leidt daardoor tot verkeerde conclusies (bijvoorbeeld verstandelijk beperkt) en dus een verkeerd hulpaanbod.

- Om deze mensen te bereiken zouden er vliegende teams van NT2-docenten die gespecialiseerd zijn in het lesgeven aan blinden en slechtzienden moeten komen. Vanwege de problemen met de mobiliteit lijkt les aan huis, dan wel in de directe omgeving van de woonplek van de cliënt, een voorwaarde!
- Voor blinde en slechtziende nieuwkomers moet bovendien het lesmateriaal van de inburgeringscursussen, evenals de examens, toegankelijk worden gemaakt.

- Het materiaal van de inburgeringscursus moet bovendien inhoudelijk worden uitgebreid met informatie over non-verbale codes en mores binnen de Nederlandse context.
- Aangezien analfabetisme bij deze groep veel voorkomt zal ook het alfabetiseren en sowieso het aanleren van het braille onderdeel moeten uitmaken van het aanbod van de NT2-docenten.
- Voor mensen die op latere leeftijd blind worden zal eveneens een aanbod moeten worden ontwikkeld dat rekening houdt met een achterstand in de kennis van de Nederlandse taal.
- Het vliegende team zal eveneens moeten beschikken over goede kennis van de sociale kaart en zorgvoorzieningen en dergelijke, aangezien zij vaak als voorportaal zullen fungeren naar verdere revalidatie en zelfstandigheid.
- Blinden en slechtzienden zouden van jongs af aan gebruik moeten kunnen maken van stylisten cq kledingadviseurs. Mensen die in staat zijn om los van hun eigen smaak en voorkeuren zich een beeld te vormen van de persoon en op basis daarvan kunnen adviseren over kleding en haardracht enz. en ook mee kunnen gaan bij de aanschaf van kleding.

4. De acceptatie van braille door mensen die op volwassen leeftijd braille leerden

door: drs. Tonny van Breukelen

4.1 BRAILLE IS “UIT”

Braille heeft het laatste decennium aan populariteit ingeboet. Dit is deels te wijten aan de ontwikkeling van de computer en technische leeshulpmiddelen. Een andere oorzaak is dat de mogelijkheden kleiner zijn geworden om aan materiaal in braille te komen. Per jaar verschijnen er maar ongeveer 750 nieuwe boeken in braille. Daarnaast is het leren van braille door ouderen door hulpverleners nog steeds niet algemeen geaccepteerd als een activiteit die vruchten afwerpt.

Er zijn volgens de statistieken ruim 300.000 mensen in Nederland met zo'n ernstige visuele beperking dat ze geen zwartdruk (alle gedrukte en geprinte informatie op papier) meer kunnen lezen, maar de meesten van hen beheersen het braille niet. Er zijn hiervoor verschillende oorzaken aan te wijzen. Een flink aantal mensen met een visuele beperking komt niet op het idee of wordt er niet op gewezen dat het leren lezen en schrijven van braille een mogelijkheid is om optimaal te kunnen blijven communiceren. Tevens beheersen veel ergotherapeuten niet of nauwelijks het braille.

Ondanks het algemeen aanvaarde idee dat braille leren voor volwassenen moeilijk is, zijn er velen die op latere leeftijd braille geleerd hebben en worden braillecursussen nog steeds aangeboden door een aantal regionale instellingen voor de revalidatie van mensen met een visuele beperking. Het onderzoek van drs. Van Breukelen gaat in op de vraag:

Hoe zit het met de acceptatie van braille door mensen die op volwassen leeftijd blind of slechtziend geworden zijn en braille leerden?

4.2 HET ONDERZOEK

Er werden interviews gehouden naar aanleiding van een vragenlijst met 36 gemiddeld tot hoog opgeleide grage lezers van begin 20 tot 93 jaar. Iedere deelnemer had braille geleerd na zijn of haar achttiende jaar en was op jonge leeftijd gealfabetiseerd in het Westerse schrift. Eén leerde zelfs braille na haar 93ste jaar! De redenen om braille te leren zijn stuk voor stuk noodkreten, samen te vatten in één zinnetje: "ik wilde blijven communiceren". Sommigen vroegen zelf om braillelessen, anderen kregen lessen aangeboden tijdens de revalidatie. Echter, 10 van de 36 geïnterviewden werden afgewezen door de officiële instanties voor de revalidatie van blinden en slechtzienden toen zij vroegen om braillelessen. Vaak werden revalidanten afgewezen omdat ze nog teveel konden zien. Dit zou de lessen kunnen beïnvloeden. Sommigen kwamen niet voor braillelessen in aanmerking omdat de hulpverleners vonden dat ze te oud waren of omdat het te moeilijk zou zijn om het alsnog te leren.

Eenentwintig informanten leerden braille binnen een half jaar. De anderen hadden iets meer tijd nodig. Twee geïnterviewden leerden zichzelf braille. Er werd geen onderscheid gevonden tussen jonge volwassenen en oudere volwassenen als het gaat om de tijd en de energie die het kost om braille te leren lezen en schrijven.

De meesten zijn van mening zelfstandiger te kunnen functioneren door de beheersing van het braille.

'Zonder braille had ik de vrijheid niet gehad die ik nu heb. Ik kan overal waar ik dat wil lezen, ik kan zelf zien hoe het zit met de spelling en ik heb door het leren van braille een deel van mijn zelfstandigheid teruggekregen.'

'Het betekent heel veel, want ik heb vroeger nooit zo goed zwartdruk kunnen lezen als ik nu braille kan lezen. Lezen was een grote inspanning. Wat is het juiste licht, de juiste afstand tot het boek? Ik kan nu gewoon gaan zitten lezen.'

'Ik vind het een goede tijdsvulling; anders doe ik helemaal niets. Ook ben ik nog met mijn hoofd bezig. Dat is goed op mijn leeftijd. Ik ben 94'.

4.3 AANBEVELINGEN

Uit de interviews blijkt dat het wel degelijk de moeite waard is om oudere volwassenen braille te leren. Sterker nog, het enthousiasme om braille te gebruiken en het gevoel van vrijheid en zelfstandigheid dat de geïnterviewden door de kennis van het braille verkregen zijn zo groot dat we willen pleiten voor onderzoeken waarin antwoord komt op de volgende vragen:

1. Wat betekent de kennis van het braille voor de kwaliteit van leven voor mensen die op latere leeftijd blind of zeer slechtziend zijn geworden?
2. Welke zijn precies de problemen die vooral oudere volwassenen ondervinden tijdens het leren van braille?
3. Wat zijn de oorzaken en de gevolgen van de weerstanden die volwassenen ondervinden als ze vragen om een braillecursus?
4. Welke didactische methodieken zijn geschikt om volwassenen braille te leren? Op welke wijze kan het aanbod aan braille op een algemeen acceptabel niveau komen en/of blijven, wat zowel de kwantiteit als de kwaliteit betreft?

Aan de hand van de uitkomsten van deze onderzoeken zou een adequaat aanbod ontwikkeld moeten worden, óók voor mensen voor wie Nederlands de tweede taal is.

5. Instellingen voor blinden en slechtzienden

Nederland telt diverse instellingen die zich bezighouden met mensen met een visuele beperking. Daarnaast zijn er belangenorganisaties op landelijk en regionaal niveau. Verder zijn er instellingen die zich meer in het algemeen bezighouden met chronisch zieken, mensen met beperkingen en dergelijke. Er worden activiteiten voor blinden en slechtzienden georganiseerd en er zijn bibliotheken met gesproken en braille-literatuur enzovoorts. We vinden mensen met een visuele beperking terug in belangenorganisaties die adviseren ten behoeve van het beleid over toegankelijkheid en woningbouw en ga zo maar door.

Al deze organisaties melden ons dat zij weinig of geen contact hebben met de doelgroep blinden en slechtzienden uit de etnische groepen. Dit terwijl het in Nederland om naar schatting 32.000 mensen gaat. Een niet onaanzienlijke groep die we in de categorie 0-18 jaar nog ruimschoots tegenkomen binnen de voorzieningen, maar daarna lijkt de groep te verdwijnen.

Dit is een trieste zaak, aangezien we ons misschien bij benadering kunnen voorstellen hoe het leven moet zijn wanneer je noodgedwongen in het ouderlijk huis je leven slijt, ook als je allang toe zou zijn aan een zelfstandig bestaan of wanneer je, als je op latere leeftijd blind wordt of op latere leeftijd naar Nederland bent gekomen, beperkt wordt in al je activiteiten en contacten doordat er taalproblemen zijn en mobiliteitsproblemen doordat men niet over een geleidehond beschikt en soms zelfs niet met een stok heeft leren lopen. Totale afhankelijkheid van familie en vrienden die, hoe lief en zorgzaam ook, maar een deel van het leven uitmaken. Om niet te spreken over onderwijs en carrière. Werk en economische onafhankelijkheid. Dit is ook voor de samenleving geen erg wenselijke situatie aangezien een visuele beperking wel een aantal beroepen uitsluit, maar zeker niet uitsluit dat mensen conform hun mogelijkheden en niveau kunnen werken.

Het is een vrij algemeen verschijnsel dat mensen met een andere etnische achtergrond en dan met name de eerste generatie en mensen met lagere opleidingen het vaak moeilijk vinden om gebruik te maken van algemene voorzieningen. De drempel is hoog. Er zijn taal- en culturele problemen en vaak is er veel onbegrip over het Nederlandse verkokerde systeem waarin je voor het één bij het ene loket terecht moet en voor het ander bij het andere.

Het wantrouwen is groot en men deelt zijn of haar problemen niet graag met vreemden. Alles bij elkaar een flinke drempel waar vrijwel alle voorzieningen in Nederland in meer of mindere mate mee te maken hebben. Het zijn dus niet alleen de organisaties voor mensen met visuele beperkingen waar we dit beeld zien. In het algemeen is het moeilijk om het cliëntenbestand in de hulpverlening een goede afspiegeling te laten zijn van de doelgroep.

Uit de informatie uit een telefonische enquête die door de Denktank werd uitgevoerd, kwam naar voren dat het probleem bij de instellingen voor mensen met visuele beperkingen sterker speelt dan bij andere zorg- en hulpverleningsinstellingen in Nederland. Mogelijk is dit een gevolg van het feit dat grote organisaties als de jeugdhulpverlening en algemeen maatschappelijk werk nog wel enige bekendheid genieten bij de etnische minderheden in Nederland, maar meer gespecialiseerde instellingen niet. De mensen worden ook niet snel of adequaat doorverwezen, omdat ook de hulpverleners en, naar de ervaring van Denktankleden, ook artsen vaak niet goed weten wat er allemaal aan voorzieningen bestaat. Zo hoorde een van onze Denktankleden pas 2 jaar na aankomst in Nederland van het bestaan van Visio. Niet van de artsen die ze had bezocht, maar van de buurvrouw!

Wederom voor de blinden en slechtzienden met een migrantenachtergrond extra belemmeringen en barrières die voor een belangrijk deel niet nodig zijn.

Overigens voelen veel van de blinden en slechtzienden die wij hebben gesproken zich sowieso niet altijd thuis bij de bestaande instellingen. Een beperking komt vaak niet alleen en velen hebben naast de visuele beperking bijvoorbeeld ook een verstandelijke beperking of andere problemen. Door de veelheid aan achtergronden en leeftijden en andere facetten is het moeilijk om zodanig beleid te maken dat iedereen zich in voldoende mate aangesproken voelt door de instelling. Toch is het niet onmogelijk om meer vraaggericht en individueel passend aanbod te ontwikkelen. Het is overigens iets typisch Nederlands om veel aandacht te hebben voor met name onderpresteerders en onderuitvallers. De normaal- tot goed- en hoogbegaafden moeten het vaak maar zelf uitzoeken. Het aanbod is meestal niet specifiek voor deze groep en het niveau van activiteiten is daarom ook vaak te laag.

In algemene zin zou je kunnen zeggen dat de samenleving nog altijd niet is ingesteld op mensen met functiebeperkingen die zelfstandig door het leven willen en die dat ook kunnen met behulp van kleine aanpassingen. Mensen zonder zichtbare beperking vinden het over het algemeen een stuk gemakkelijker te bevatten dat iemand niets kan, dan dat je te maken hebt met gewone mensen die net zo leven als ieder ander, maar die een beperking hebben waardoor zij aanpassingen en/of een beetje hulp nodig hebben om zo zelfstandig mogelijk te functioneren. Veel mensen die bij instellingen voor deze doelgroep werken hebben, voordat zij dit werk begonnen te doen, weinig tot geen contact gehad met mensen uit de doelgroep. Daardoor hebben zij vaak een beeld van de doelgroep dat gebaseerd is op weinig tot geen ervaring. Binnen de groep visueel beperkten is natuurlijk op elk vlak sprake van enorme diversiteit: het gaat om gewone mensen met allerlei leuke en minder leuke eigenschappen, met als enige overeenkomst hun visuele beperking. Daarom zou het een goed idee zijn om voorlichting door ervaringsdeskundigen een veel belangrijker onderdeel te laten uitmaken van opleidingen voor mensen die in deze branche gaan werken.

Van ervaringsdeskundigen kunnen studenten over het algemeen erg veel leren. Het zou mooi zijn als we er met z'n allen veel meer van doordrongen zouden raken dat er mensen zijn met functiebeperkingen die veel hulp nodig hebben bij de meest basale dingen in het leven en dat er daarnaast mensen zijn met functiebeperkingen die door middel van kleine aanpassingen en een beetje hulp al een flinke stap verder kunnen komen en op die manier heel goed in staat zijn om een zelfstandig leven te leiden. Over het algemeen bestaat er bij instellingen weinig prioriteit om deze laatste groep van dienst te zijn. Overigens geldt voor dit hele verslag: "wie de schoen past trekke hem aan." De opmerkingen van de Denktankleden zijn een algemene indruk en zullen zeker niet voor elke instelling opgaan.

5.1 AANBEVELINGEN

Elke organisatie of instelling die zich bezighoudt met blinden en slechtzienden zou actief en nadrukkelijk moeten proberen om ervaringsdeskundigen aan te trekken zowel op het niveau van bestuur en management als op uitvoerend niveau. Dit geldt eveneens voor representanten van de etnische minderheden.

Verantwoording over dit beleid zou jaarlijks terug te vinden moeten zijn in prestatieplannen en jaarverslagen van de instellingen. Subsidiegevers zouden dit beleid nadrukkelijk op kunnen nemen in de subsidievoorwaarden en prestatieafspraken.

6. Voorzieningen in relatie tot zelfstandigheid

Over het algemeen is het aanvragen van voorzieningen en zorg een ingewikkelde bezigheid. De voorlichting over de CIZ, de WMO en de AWBZ bereikt de migranten vaak niet of onvoldoende. Eigen voorlichters en zelforganisaties hebben hierin een rol en veelal blijkt dat zij het best de doelgroepen bereiken. Voor de etnische groepen moet dus een apart traject worden gelopen om de informatie over te laten komen, wat eens te meer geldt voor de blinden en slechtzienden met een etnische achtergrond. Het gaat niet alleen om taalproblemen, die al aanzienlijk kunnen zijn, maar ook om het eenvoudigweg ontbreken van goede vertalingen voor Nederlandse termen als Wet Maatschappelijke Ondersteuning, zorgvoorziening, braille leesregel, spraaksoftware enzovoorts, enzovoorts.

Verder vraagt het omgaan met althans een deel van de etnische groepen, waaronder bijvoorbeeld ouderen of laagopgeleide nieuwkomers bij de hulpverlener om een hoge mate van gevoeligheid voor cultureel bepaalde communicatie. Niet voor iedereen is het vanzelfsprekend om persoonlijke problemen te bespreken met een dame of heer achter een loket. Toegeven dat je iets niet of niet meer kunt kan moeilijk zijn. En soms wil men vreemden ook niet belasten met de eigen problemen. Blinden en slechtzienden hebben dan ook nog te maken met mobiliteit: hoe kom ik op het juiste tijdstip op de juiste plaats? En telefoneren of formulieren invullen is helemaal moeilijk. De berg op te lossen problemen is vaak zo hoog dat men er maar niet eens aan begint.

6.1 ZELFSTANDIGHEID

Als goed Nederlandssprekende Nederlander is het al bijzonder ingewikkeld om door de bomen het bos te zien wat betreft regelgeving en waar je met welke vraag terecht kunt. De decentralisatie heeft het er dan ook nog allemaal niet gemakkelijker op gemaakt. De ene gemeente hanteert weer andere regels dan de andere. Bovendien ben je als visueel beperkte niet in staat om informatieve folders te lezen, als deze al beschikbaar zijn. Je moet de informatie dus mondeling van iemand verkrijgen, of je moet het via internet te weten komen. Als je daar gebruik van kunt maken behoor je als blinde of slechtziende tot de happy few.

Als je dan vervolgens weet bij welk loket je moet zijn, gaat er over het algemeen een erg lange tijd overheen voordat je aanvraag wordt gehonoreerd. In die tussentijd moet je vaak ongelofelijk je best doen om te bewijzen dat je de voorziening werkelijk nodig hebt. Opnieuw vanwege het feit dat de mensen die over de toewijzing gaan meestal weinig tot niets weten van de verschillende doelgroepen. Dit alles kan voor de belanghebbende zeer demotiverend werken. Hij of zij weet dat hij/zij een voorziening hard nodig

heeft, maar moet hemel en aarde bewegen om allerlei mensen daarvan te overtuigen. Deze mensen lijken soms maar één doel te hebben: het toekennen van zo min mogelijk voorzieningen.

Een veel voorkomend fenomeen is dan dat mensen er uit angst voor dergelijke confrontaties toe besluiten voorzieningen niet aan te vragen en op zoek gaan naar minder adequate oplossingen die wel binnen handbereik liggen. Een slechte ontwikkeling, want over het algemeen kan men daardoor een stuk minder zelfstandig functioneren dan wanneer men vrij was geweest om voor de meest adequate voorziening te kiezen.

Bij dit alles komt dat maar een beperkt deel van de mogelijke voorzieningen worden vergoed. Veel van de apparatuur die wordt ontwikkeld is erg duur doordat de groep afnemers relatief klein is. Dit neemt niet weg dat ze het leven van een visueel beperkte aanzienlijk gemakkelijker kunnen maken en daarmee ook participatie aan de samenleving en bijvoorbeeld aan de arbeidsmarkt. En dit laatste zou de investering weer meer dan waard maken. Te denken valt aan een GPS-systeem dat zeker in combinatie met een geleidehond de mobiliteit van blinden en slechtzienden enorm zou vergroten. Tevens zou dit een oplossing bieden voor de vele opbrekingen en dergelijke die nu vaak plotseling op de route opduiken waardoor het soms heel moeilijk wordt om zelfs vertrouwde en bekende routes zelfstandig af te leggen. Een GPS-systeem geeft net als een Tom Tom de route aan maar er kan tevens informatie in worden opgeslagen zodat de blinde of slechtziende ook zelf markeringspunten in kan spreken en zo op eigen wijze zijn of haar route vast leggen. Een scanapparaat dat geschreven teksten omzet naar spraak maakt dat niet altijd alles voorgelezen hoeft te worden of in braille hoeft te worden weergegeven. Een telefoon met spraak en ga maar verder. Het zit veelal niet in het voorzieningenpakket, maar klinkt ons ook niet in de oren als een enorme luxe.

6.2 WONEN

Al eerder werd genoemd hoe moeilijk het is voor een blinde of slechtziende jongere om een zelfstandig bestaan op te bouwen. In de eerste plaats moeten de ouders of de familie het eens zijn met de wens van de jongere om uit huis te gaan. Door onvoldoende begeleiding, onbekendheid met de mogelijkheden in Nederland en daarnaast de opvatting dat de zorg voor gezinsleden met een beperking bij de familie hoort te liggen, kan het voorkomen dat de familie dwars gaat liggen. Met alle goede bedoelingen. Welke moeder of vader staat geen doodsangsten uit als het blinde of slechtziende kind zelfstandig een drukke verkeersweg over wil steken. Overal loeren gevaren en een ongeluk zit in een klein hoekje. Ouders van ziende kinderen vinden het doorgaans al moeilijk om hun kind meer ruimte en vrijheid te geven.

De positie van ouders van blinde kinderen is dan ook invoelbaar. Toch komt er een dag dat het kind verder moet, volwassen wordt en een eigen leven moet gaan leiden. Zijn de ouders het hier niet mee eens, dan volgt in elk geval een losmakingsproces dat moeilijker is dan het normale losmakingsproces van kinderen die niet zo afhankelijk zijn van hun ouders en dus gemakkelijker af en toe maar eens gewoon een daad kunnen stellen. Het lijkt voor een blinde of slechtziende jong volwassene overigens raadzaam om de conflicten niet al teveel uit de hand te laten lopen, want uiteindelijk heeft hij of zij die ouders en familie ook vaak weer nodig. Het gevolg is dat het regelmatig, tegen de wens van de blinde of slechtziende persoon in, niet lukt om tot zelfstandige huisvesting en economische onafhankelijkheid te komen. In sommige gevallen met depressies en suicide, poging tot suicide of denken over suicide tot gevolg. Natuurlijk komen depressies voor in alle lagen van de bevolking en harde cijfers over de mate waarin suicide en zwaarmoedigheid onder blinden en slechtzienden voorkomt hebben we niet. Dit neemt niet weg dat de oorzaak zoals ons in persoonlijke gesprekken is genoemd, een volkomen onnodige is; namelijk eenzaamheid en hopeloosheid door gebrek aan zelfstandigheid en contactmogelijkheden. Zoals dit hele verslag al betoogt: met kleine ingrepen en voorzieningen kan veel leed worden voorkomen.

De blinde en slechtzijnde uit de etnische groepen heeft het ook hier vaak weer extra zwaar. Zoals eerder betoogd is er een grote drempel naar de reguliere voorzieningen, is er grote onbekendheid met die voorzieningen en speelt daarnaast de culturele achtergrond een rol in die zin dat mantelzorg meer gebruikelijk is en thuis blijven wonen of weer in huis nemen van mensen die zorg nodig hebben dus voor de hand liggend en vaak de norm.

Mocht het wel lukken om met steun van thuis en de nodige ondersteuning vanuit instellingen zo ver te komen dat er naar een woning gezocht kan worden, dan blijken blinden en slechtzijnden in de rij te moeten aansluiten. Er is voor deze groep over het algemeen geen speciaal woningtoewijzingsbeleid. Dit terwijl ook iemand met een visuele beperking speciale woonwensen heeft en niet zomaar overal kan gaan wonen. Dit beperkt de keuze en daarmee de kansen van iemand met een visuele beperking. Velen zullen graag de beschikking krijgen over een geleidehond omdat dit de mobiliteit doorgaans zeer ten goede komt. Echter voor een hond heb je een huis nodig waar het dier geen trappen hoeft te lopen, waar liefst voor de deur of heel dicht bij een stukje groen te vinden is waar de hond zijn behoeften kan doen aangezien het voorstelbaar is dat het opruimen van de uitwerpselen ergens in de straat niet heel erg gemakkelijk is als je blind bent. Daarnaast moet er ook weer redelijk in de buurt een veilig uitrenged gebied zijn waar de hond niet zomaar de weg op kan lopen. Verder moeten er in de omgeving van de woning voorzieningen zijn zoals winkels, een postkantoor en zeker niet in de laatste plaats goed openbaar vervoer. De woning zelf moet in elk geval centraal verwarmd zijn, aangezien de bediening van gaskacheltjes e.d. moeilijk kan zijn voor iemand die niet of niet goed kan zien. Veel woningen vallen dus op voorhand af.

In een stad als Amsterdam waar het rustig 8 jaar kan duren voor je aan de beurt bent voor een woning, kan dit betekenen dat je door het minder grote aantal woningen waarop je kunt inschrijven nog jaren langer moet wachten. Ook doorstromen naar een andere of grotere woning is moeilijk. Een van de leden van onze groep woont inmiddels al 15 jaar in een studentenflat met geen enkel zicht op doorstromen naar een woning voor een volwassen persoon met in dit geval bovendien een praktijk aan huis die gewoon vereist dat er een aparte ruimte is om les te geven. Op dit moment gebeurt dat in de huiskamer wat niet bevorderlijk is voor de professionele uitstraling die bij zijn beroep hoort en bovendien niet erg prettig. Een hond kan in deze woning ook niet worden gehouden.

Kortom, de inzet om middels een zelfstandig beroep voor het eigen inkomen te zorgen wordt niet erg gewaardeerd lijkt het. In elk geval onvoldoende gefaciliteerd. Wat ons betreft petje af voor degenen die dit in meer of mindere mate dan toch lukt, want gemakkelijk is het op deze manier niet.

Los hiervan is tot nu toe de website in bijvoorbeeld Amsterdam, waarop je je kunt inschrijven voor een woning, niet toegankelijk en is er geen inventarisatie van geschikte huurwoningen voor deze doelgroep.

We hebben ons ten aanzien van dit thema gewend tot de politiek van Amsterdam en een gesprek gevoerd met enkele ambtenaren en ons is toegezegd dat de website voor woningzoekenden in Amsterdam toegankelijk zal worden gemaakt. Tevens is ons beloofd dat er gekeken zal worden naar de mogelijkheid om in de toekomst, wanneer woningen met vignetten geduid zullen worden als speciaal geschikt voor bepaalde doelgroepen, tevens gekeken zal worden naar een vignet voor blinden en slechtzijnden, dan wel een combinatie van vignetten die aangeven welke woningen aan de vereisten voldoen.

Overigens zijn wij deze gesprekken aangegaan naar aanleiding van een krantenartikel waar uit bleek dat aangepaste woningen in de nieuwe Amsterdamse wijk IJburg moeilijk verhuurbaar waren en men op zoek ging naar andere groepen bewoners voor deze sociale huurwoningen.

Het was ons niet helemaal duidelijk waarom een groep als de blinden en slechtzijnden in dit geval niet in aanmerking zou kunnen komen voor dergelijke woningen.

Een en ander blijkt te maken te hebben met de zorgvoorzieningen in de wijk die gericht zijn op een x aantal cliënten wonende in een x aantal aangepaste woningen. Het waren woningen die bestemd zijn voor mensen die zorg nodig hebben. Dat hebben veel blinden en slechtzijnden niet, dus komen zij ondanks het kennelijk overschot niet voor deze woningen in aanmerking.

Natuurlijk blijft het zo dat gezien de eisen die iemand met een visuele beperking aan een woning en woonomgeving moet stellen zijn of haar kansen op een sociale huurwoning veel en veel kleiner zijn dan die van iemand die hier geen rekening mee hoeft te houden. Het lijkt ons logisch dat er dus een voorrangregeling komt om deze ongelijkheid op te heffen.

We kregen het advies om ons te wenden tot de ClZ in verband met een mogelijke medische indicatie. Dit hebben we inmiddels gedaan en aldaar kregen wij te horen dat deze indicatie alleen wordt afgegeven als er sprake is van dwingende medische redenen. Verder stelde men voor om het eens bij de aangepaste doelgroepwoningen te proberen. Wat je noemt van het kastje naar de muur gestuurd worden.

Het gevolg: jarenlang wachten op een eigen c.q. een geschikte woning voor een groep mensen die al zoveel meer inspanningen moet verrichten om mee te kunnen draaien in de samenleving.

6.3 BEREIKBAARHEID EN BRUIKBAARHEID VAN ONDER ANDERE WINKELS EN BANKEN

Om zelfstandig te kunnen wonen is niet alleen een inkomen nodig en een huis maar ook een aantal bereikbare en toegankelijke voorzieningen in de directe omgeving. Ook moet het mogelijk zijn om zelfstandig financieel beheer te voeren en moet post kunnen worden gelezen. Tot nu toe zijn pinautomaten niet uitgerust met een spraaksysteem, waardoor je eigenlijk alleen aan het loket van een bank geld kunt halen, en zijn de meeste websites van banken niet toegankelijk waardoor overmakingen meestal alleen telefonisch kunnen geschieden.

De Rabobank maakt hier inmiddels een gunstige uitzondering op. Binnenkort zullen zij hun pinautomaten voorzien van spraak en hun website is volledig toegankelijk gemaakt waardoor transacties gewoon met de computer kunnen worden uitgevoerd.

Winkelpersoneel is over het algemeen wel bereid om mensen met een beperking te helpen met het winkelen, al maakte één van de Denktankleden mee dat hij plotseling, na jarenlang trouwe klant te zijn geweest bij een bekende supermarkt, te horen kreeg dat hij alleen nog op hulp zou kunnen rekenen als hij bereid was om op de rustige uren te winkelen. Je zult maar dringend om iets verlegen zitten en dan een dagje moeten wachten omdat het rustige uurtje inmiddels voorbij is.

6.4 AANBEVELINGEN

- Er moeten folders komen met informatie en adressen in tenminste een aantal van de in Nederland gesproken talen en in het Engels waarin zienden uit de omgeving van slechtzienden en blinden in elk geval de eerste informatie kunnen vinden over de voorzieningen die er zijn en waar een beroep op kan worden gedaan. Deze informatie moet ook op internet te vinden zijn in de verschillende talen van de doelgroep.
- Deze en alle andere websites, maar in elk geval de informatieve websites van de overheid en van algemene instellingen in Nederland, moeten toegankelijk zijn. Dat wil zeggen voldoen aan de internationale regels over toegankelijkheid. Hieruit volgt logisch dat toegankelijkheid onderdeel zou moeten zijn van alle opleidingen op het gebied van de ICT in Nederland.
- De migrantenmedia zijn prima kanalen waarlangs bekendheid kan worden gegeven aan de voorzieningen en tevens kan er voorlichting worden gegeven aan de etnische zelforganisaties over de mogelijkheden voor de visueel beperkten.
- Hulptelefoons moeten een niet-Nederlandstalig persoon met een beperking kunnen doorverbinden naar iemand die de taal wel spreekt. Hiervoor kan een pool van vrijwilligers worden gevormd die na een korte training in staat moeten worden geacht om de persoon te woord te staan en verder te helpen.
- Het systeem van Family Coaches kan prima worden ingezet voor deze groep. Dit zijn mensen uit de etnische doelgroepen die optreden als een soort professionele vriendinnen en hulp bieden bij het vinden van aansluiting bij de Nederlandse samenleving en de voorzieningen in Nederland. ProFor traint met regelmaat een nieuwe groep Family Coaches en begeleidt ze bij het werk dat ze doen. Nu al maken zorgvoorzieningen veel gebruik van deze Family Coaches. Met name als er sprake is van taal- en cultuurverschillen of domweg als de formele hulpverlening niet de tijd en de middelen heeft om de juiste aandacht aan de hulpvrager te geven. Soms is een probleem niet op het spreekuur in één keer verteld. Soms heeft het even tijd nodig voor er vertrouwen is, soms moet er ook gewoon getolkt worden en soms moeten de Nederlandse voorzieningen worden toegelicht en moet worden duidelijk gemaakt wat je waaraan kunt hebben. Family Coaches, vaak vrijwilligers of mensen met een I&D- of participatiebaan, nemen er de tijd voor en fungeren als brug naar de Nederlandse samenleving.
- Blinden en slechtzienden moeten gaan behoren tot de groepen waarvoor speciale aandacht is in het toewijzingsbeleid van sociale huurwoningen. Geschikte woningen zouden van een vignet kunnen worden voorzien waaruit blijkt dat de woning geschikt is voor deze groep en met voorrang zal worden toegewezen aan blinden en slechtzienden. De website waarop ingeschreven en gezocht kan worden naar een woning hoort natuurlijk toegankelijk te zijn.
- Onderzoek naar het voorkomen van depressie en suïcide onder de blinden en slechtzienden lijkt ons geboden.

7. Mobiliteit

Om je van punt a naar punt b te begeven is vanzelfsprekend voor een blinde of slechtziende altijd een ingewikkeldere aangelegenheid dan voor goedzienden. Hierbij is het uiteraard zo dat het de ene visueel beperkte allemaal gemakkelijker aangaat dan de andere. In elk geval ben je afhankelijk van de benenwagen of het openbaar vervoer, gesteld dat je volledig zelfstandig wilt reizen. Ook het zogenaamde "Aanvullend Openbaar Vervoer" biedt de mogelijkheid zelfstandig te reizen. Fietsen, autorijden, vervoer per brommer: het komt allemaal niet in aanmerking. Hieronder beschrijven wij enkele knelpunten waar visueel beperkten vaak tegenaan lopen wanneer zij reizen met openbaar vervoer of Aanvullend Openbaar Vervoer. Tevens gaan we in op bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid van de openbare ruimte, die voor blinden en slechtzienden nogal wat te wensen overlaten. Tenslotte geven wij enkele voorbeelden van onbegrip bij goedzienden ten aanzien van problemen en specifieke behoeften van visueel beperkten, en geven we aan hoe je ons inziens het bewustzijn van mensen die professioneel op de één of andere manier met mensen met functiebeperkingen te maken hebben tijdens hun opleiding zou kunnen vergroten.

7.1 OPENBAAR VERVOER EN AANVULLEND OPENBAAR VERVOER

Visueel beperkten zijn zoals gezegd in grote mate afhankelijk van het openbaar vervoer. Als we het openbaar vervoer niet of in mindere mate kunnen gebruiken, mogen we net als andere mensen met een functiebeperking en mensen van 65 jaar en ouder gebruik maken van het Aanvullend Openbaar Vervoer. Het openbaar vervoer is in meer opzichten niet goed bruikbaar voor mensen met een visuele beperking:

- Stations zijn vaak erg onoverzichtelijk,
- Haltes voor bus, tram en metro zijn vaak moeilijk of niet zelfstandig bereikbaar,
- Kaartautomaten om treinkaartjes te kopen zijn niet bruikbaar en steeds meer bemenste loketten gaan dicht,
- Automaten om de OV-chipkaart op te laden zijn niet bruikbaar omdat zij niet zijn voorzien van spraak.
- De in- en uitcheckpoortjes voor de OV-chipkaart zijn moeilijk te vinden en niet aangepast op mindergoedzienden. Inmiddels is er een tijdelijke regeling getroffen.
- Niet alle noodzakelijke informatie is auditief te verkrijgen zoals welke tram eraan komt, waar de deur van de metro zit zodat je hem kan openen, op welke plek je in de tram mag instappen, et cetera.
- Bussen stoppen vaak niet op de plek waar zij behoren te stoppen en als ze ergens anders stoppen heb je dat als visueel beperkte niet in de gaten,
- Openbaar vervoer komt niet overal dicht genoeg bij om lopend te bereiken.

Velen zullen door bovenstaande belemmeringen niet in staat zijn het openbaar vervoer te gebruiken, anderen zullen het wel gebruiken maar regelmatig tegen problemen aanlopen. Zowel de eerste als de tweede groep zijn in meer of mindere mate aangewezen op het Aanvullend Openbaar Vervoer. Met het Aanvullend Openbaar Vervoer kun je van deur tot deur worden vervoerd. In de meeste gevallen gaat het om collectief vervoer en om een beperkt aantal kilometers per jaar. Binnen een gemeente of een bepaalde regio kun je gebruik maken van een bepaalde regeling die per regio verschilt. Interregionaal kun je van Valys gebruikmaken om per taxi of busje van deur tot deur vervoerd te worden. Over het algemeen gaat het bij blinden of slechtzienden om collectief vervoer; het kan dus zijn dat je met een groep andere mensen in een taxi of busje zit. Officieel is het bij de meeste van dergelijke regelingen zo dat je een kwartier voor of na de afgesproken tijd kan worden opgehaald. In de praktijk komt het bijzonder vaak voor dat je veel later wordt opgehaald.

Deze problemen gelden voor alle gebruikers van het Aanvullend Openbaar Vervoer. Dat kunnen ook mensen met andere functiebeperkingen zijn of mensen van 65 jaar en ouder die te maken hebben met beperkingen op grond van leeftijd. Onderstaand een paar specifieke problemen voor blinden en slechtzienden die gebruik willen maken van Aanvullend Openbaar Vervoer:

De telefoniste vraagt bij het boeken van de rit naar bijzonderheden: "reis je met een scootmobiel, rolstoel of rollator of eventueel geleidehond?" Is dat alles niet het geval, dan zijn er geen bijzonderheden. Als je er dan bij vermeldt dat je blind of slechtziend bent, wordt dat genoteerd, maar veelal krijgt de chauffeur deze informatie niet door. Hij belt aan, je spreekt door de intercom en zegt dat je eraan komt. Eenmaal buiten aangekomen heb je geen idee waar de taxi zou kunnen staan; er staan immers meer motoren van auto's te ronken, dus naar welke moet je toelopen? De chauffeur is er niet op ingesteld om te wachten voor de deur of om je te begeleiden naar de taxi, er waren toch geen bijzonderheden? Je moet er dus altijd bij zeggen: "Wacht u dan even, want ik ben blind en weet de weg naar de auto niet te vinden".

Zelfs als je van tevoren hebt aangegeven bij de telefoniste dat je met een blindengeleidehond reist, komt het voor dat je geweerd wordt uit het Aanvullend Openbaar Vervoer. Er zijn chauffeurs die je dan niet willen meenemen.

Per jaar krijg je een beperkt aantal kilometers om van Valys gebruik te mogen maken; als blinde of slechtziende meestal 750 km. Er wordt namelijk meestal van uitgegaan dat je nog enigszins van het reguliere OV gebruik kan maken. Door het beperkt aantal kilometers voor Valys, gebruik je het OV dus ook maar zo veel als maar mogelijk is. Hierdoor zou het handig kunnen zijn met de trein naar een dichtbij gelegen station te reizen en je daar door Valys te laten ophalen. Vaak ben je dan gedwongen om buiten te wachten, wat zeker bij slecht weer niet prettig is. Zoals we al eerder meldden kan het even duren voor de taxi er is. Dit zou nog te overkomen zijn als er een systeem bestond waarin je zou worden gebeld als de taxi later komt, maar dat schijnt te duur te zijn. Binnen wachten is geen optie, als de chauffeur je niet direct ziet als hij aan komt rijden, is de kans groot dat hij onverrichter zake rechtsomkeert maakt. Moet je een nieuwe taxi bellen waarvan het minstens een uur duurt voor hij er is!

Als een auto niet precies voor de deur kan komen van waar je opgehaald of gebracht moet worden gaan chauffeurs er over het algemeen van uit dat je zelf loopt naar waar de taxi staat. Dat kan dus ook een heel eind weg zijn. Dit is anders als je officieel een indicatie hebt dat je vervoer van kamer tot kamer krijgt, maar daar kom je als visueel beperkte over het algemeen niet voor in aanmerking. Van deur tot deur is normaal gesproken het hoogst haalbare, terwijl dat een grote mate van zelfstandigheid veronderstelt, waarbij de chauffeur lekker warm in de auto kan blijven zitten.

Bij één van de eerste vergaderingen van de Denktank werden we met de realiteit van dit vervoer geconfronteerd. De vergadering stond gepland voor 13.00 uur en zou tot hooguit 15.30 uur duren. Het eerste lid werd afgeleverd om 10.00 uur. Foutje van de centrale maar toch maar vast meegereden, omdat het anders inderdaad weer heel lang kan duren voor er opnieuw een busje voor staat.

Het laatste lid vertrok om 18.00 uur, met de normale bus want zijn Valys-busje was helemaal niet gekomen. Ook niet na diverse keren bellen. Zo heb je dus als blinde of slechtziende soms een hele dag nodig voor een vergadering van 2½ uur.

Overigens kan het ook anders. Een blind koorlid dat zich met enige doodsverachting dan toch maar eens had gewaagd aan een reisje met het openbaar vervoer, werd voor de deur afgezet door de chauffeur van zijn bus die zag dat hij niet de goede kant op liep. De bus met passagiers moest maar even wachten! Ook die ervaringen doen we natuurlijk op. Het gaat vaak om een beetje inzicht en invoelend vermogen. Om dat vermogen te ontwikkelen bij het gros van de inwoners van Nederland, moeten we misschien wat extra inspanningen plegen in termen van goede voorlichting.

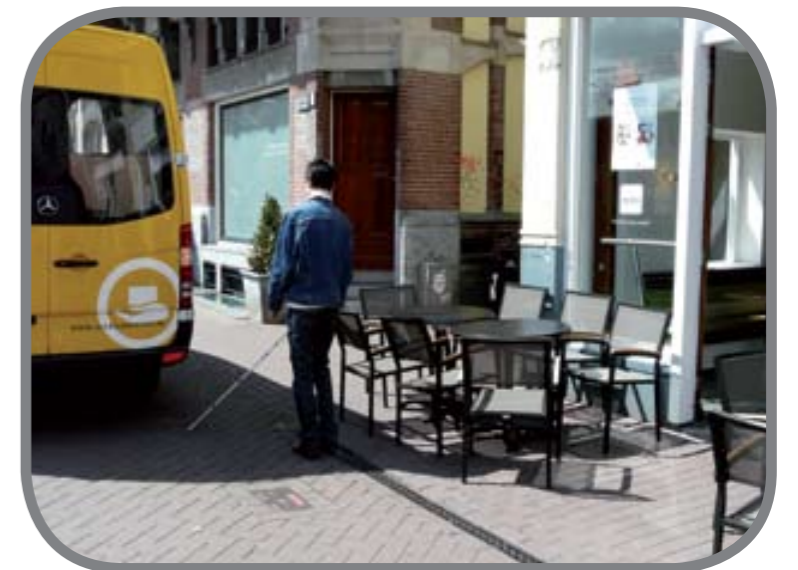
Bij al deze problemen laten de extra problemen voor mensen uit etnische minderheidsgroepen zich wederom raden. Voor al deze problemen geldt dat de maatschappij, en dus zelfs zoiets als gehandicaptenvervoer, totaal niet is ingesteld op de specifieke behoeften van mensen met een visuele beperking. Met wat extra voorlichting en kennisoverdracht in relevante opleidingstrajecten en kleine aanpassingen aan specifieke behoeften kan bijzonder veel leed worden voorkomen.

7.2 TOEGANKELIJKHEID

Om het zelfstandig reizen van visueel beperkten mogelijk en/of gemakkelijker te maken worden tegenwoordig steeds meer middelen ingezet. Om je te oriënteren maak je als blinde of zeer slechtziende gebruik van gidslijnen waarlangs je kan lopen.

Een gidslijn kan een gevelwand zijn, struiken, bosjes, een grasveld, et cetera. Een gidslijn is dus niet aangelegd voor visueel beperkten, maar bevindt zich al in de openbare ruimte en wordt door blinden en slechtzienden dankbaar gebruikt om de weg te vinden. Als er geen gidslijn is waar je langs kunt lopen is de kans groot dat je niet meer in een rechte lijn loopt. Een blinde of zeer slechtziende is niet in staat zonder oriëntatiepunten in een rechte lijn door te lopen en gaat binnen zeer korte tijd naar links of rechts afwijken. Voor die situaties moeten geleidelijnen worden aangelegd, meestal ribbellijnen. Deze lijnen kunnen gemaakt zijn van allerlei verschillende materialen, hier zullen wij verder niet op in gaan. Om een route uit te stippelen ben je dus afhankelijk van een combinatie van gidslijnen en geleidelijnen, en van markeringstegels. Tegels van een ander voelbaar materiaal die aangeven dat er iets bijzonders aan de hand is. Het kan hierbij gaan om een splitsing, een moment waarop je kunt kiezen een afslag wel of niet te nemen, of een plek waar je veilig kunt oversteken.

Oversteekplaatsen zijn bruikbaar als er aan beide kanten van de oversteek markeringstegels liggen en je vanuit de markeringstegel geleid wordt naar een geleidelijn die je vervolgens weer naar een gidslijn leidt waarlangs je je weg kan vervolgen. Het heeft echter geen zin om een systeem van geleidelijnen en markeringstegels aan te leggen als dat niet volledig is. Als er bijvoorbeeld aan de ene kant van de zebra markeringstegels liggen en aan de andere kant niet, weet je dus niet of je als je bent overgestoken inmiddels weer op de stoep terecht bent gekomen. Het is dan nog beter

om aan beide zijden niets aan te leggen, dan weet je dat de oversteek niet veilig zelfstandig te nemen is en dat je dus hulp moet vragen. Hierdoor wordt je dus weer beperkt in je zelfstandigheid. Als je wordt geconfronteerd met markeringstegels moet je ervan uit kunnen gaan dat de oversteek veilig te maken is. Helaas is dit meer dan eens niet het geval, ondanks duidelijke richtlijnen hieromtrent. Bij een oversteekplaats met verkeerslichten dienen de verkeerslichten duidelijk hoorbare geluidssignalen te geven die aangeven of het licht groen of rood is, zoniet, dan hebben markeringstegels en geleidelijnen ook geen nut: de oversteek is dan namelijk eveneens niet zelfstandig te maken. Er zijn helaas nog maar weinig oversteekplaatsen die aan de criteria voldoen en het komt zelfs voor dat wanneer je twee of meer gescheiden banen met elk een eigen stoplicht moet oversteken dat de rateltikker van de achterste baan het wel doet maar die van de voorste niet. Een levensgevaarlijke situatie aangezien je denkt over te kunnen steken op het moment dat je de rateltikker van de achterste baan hoort.

Geleidelijnen worden door zienden vaak nauwelijks opgemerkt met als gevolg dat men er fietsen op stalt of reclameborden en ook wordt bij opbrekingen en verbouwingen soms doodleuk een schutting of iets dergelijks op de geleidelijn gezet. Met als gevolg dat de reis in niemandsland eindigt, want hoe nu verder? Gelukkig zijn er dan vaak wel weer passanten en omstanders die een handje willen helpen. Als je althans voldoende Nederlands beheerst om duidelijk te maken wat de bedoeling is. Overigens moeten blinden en slechtzienden beschikken over een constant goed humeur en een constante bereidheid tot sociaal interacteren met de omgeving, vaak volslagen vreemden. Je zult maar net een vreselijk naar bericht hebben gekregen, of hoofdpijn hebben of gewoon slecht geslapen. Dan moet je toch lief om je heen kijken en vragen of iemand je wil helpen. Zelfstandigheid zonder steeds hulp te moeten vragen is beslist prettiger en naar het ons lijkt, daar waar mogelijk, een recht van iedereen.

Als het systeem van geleidelijnen en markeringstegels in combinatie met gidslijnen goed werkt, heb je tijd nodig om hiermee te leren omgaan. Binnen een station worden ook steeds vaker geleidelijnen aangelegd; je moet dan echter nog wel weten waar die lijnen naartoe leiden en wat er gebeurt als je een afslag neemt. Het blijft dus handig om nieuwe stations eerst met iemand te gaan verkennen. Bij voorkeur een professionele mobiliteitsinstructeur. Helaas zijn die niet op afroep beschikbaar en moet je veelal een tijdlang op een lijst staan nadat je een telefonische intake hebt ondergaan. Allemaal veel gedoe om dat ene nieuwe station te gaan verkennen, dus vraag je dat dan maar aan de buurvrouw die je dan natuurlijk graag helpt. De buurvrouw is echter niet gewend om je te wijzen op de juiste informatie, dus dit soort verkenningstochten vergen van de visueel beperkte een groot vermogen om duidelijk te maken wat je aan informatie nodig hebt. Stel je maar weer even voor wat dit alles kan betekenen als je de taal wat minder goed spreekt!

Al werkt het systeem van geleidelijnen in bijvoorbeeld een treinstation goed, en al ken je het station tevens redelijk goed, dan nog is het soms de vraag of je de trein wel gaat halen, zelfs als je ruim op tijd van huis bent vertrokken. Je weet dat de trein vanaf perron 5B vertrekt, dus ben je daar keurig een kwartier van tevoren gaan staan. Dan komt er een onduidelijk gesproken omroepbericht, dat je dankzij je uitstekende kennis van de Nederlandse taal en je goede gehoor toch kan verstaan, waarin wordt vermeld dat de trein vandaag vanaf perron 2 vertrekt. Eer je perron 2 hebt kunnen bereiken is de trein niet zelden al vertrokken.

7.3 DENKEN OVER BEREIKBAARHEID, TOEGANKELIJKHEID EN BRUIKBAARHEID

Zoals in het begin van dit stuk al vermeld, pretenderen wij met dit verslag niet volledig te zijn. We geven voorbeelden en hopen dat de lezer een beeld krijgt van de inspanningen die een visueel beperkte en in het bijzonder visueel beperkten met een niet-Nederlandse etnische achtergrond moeten verrichten om min of meer zelfstandig door het leven te gaan.

Ook bij organisaties voor mensen met functiebeperkingen worden de specifieke problemen van visueel beperkten vaak vergeten. Zo heeft men het vaak over "toegankelijkheid" in termen van "hoe kom ik dat gebouw binnen?" wat uiteraard een relevante vraag is, maar vaak worden de volgende vragen vergeten: "hoe kom ik bij dat gebouw?" en "als ik in het gebouw ben, hoe kan ik dan optimaal gebruik maken van de diensten die dit gebouw te bieden heeft? En hoe kom ik binnen het gebouw van punt a naar punt b?"

Niet alleen toegankelijkheid is dus belangrijk maar zeker ook bereikbaarheid en bruikbaarheid. In een samenleving die steeds visueler lijkt te worden, lijkt alleen maar steeds meer onbegrip te ontstaan voor deze thema's. Ook al weet men dat je niet ziet, men is zo gewend om te zien dat het nauwelijks doordringt tot de meeste hoofden dat dit gevolgen heeft voor alle aspecten van het leven. Het zou geen gek idee zijn als mensen die allerlei uiteenlopende opleidingen doen regelmatig worden geconfronteerd met mensen met verschillende functiebeperkingen.

Zo is bijvoorbeeld toegankelijk bouwen totaal geen onderdeel van een studie als Bouwkunde aan de Technische Universiteit. Als je heel veel geluk hebt, zou het kunnen zijn dat je tijdens je vijf jaar durende studie een keer een halve dag facultatief een workshop aangeboden krijgt waarin je wordt geconfronteerd met mensen met verschillende beperkingen die je vertellen waar zij tegenaan lopen. Terwijl je als deskundige op het gebied van bijvoorbeeld stedenbouw toch op de hoogte zou moeten zijn van specifieke behoeften van verschillende groepen, zoals ook blinden en slechtzienden die vooral gebaat zijn bij een goed werkende combinatie van gidslijnen, geleidelijnen en markeringen en begaanbare, ononderbroken voetgangerspaden.

Zo hebben mensen die in de gezondheidszorg werken meestal wel gehoord hoe je met blinden en slechtzienden moet omgaan, maar zijn zij tijdens hun opleiding nauwelijks geconfronteerd met de mensen zelf, die hen hebben kunnen uitleggen wat hun werkelijke behoeften zijn als zelfstandig functionerend wezen. Een van de Denktankleden vertelde dat zelfs oogartsen vaak eigenlijk niet weten hoe zij met blinden en slechtzienden om moeten gaan. Ze hebben tijdens hun opleiding voornamelijk geleerd om mensen te genezen en er is weinig aandacht voor het omgaan met mensen die moeten leren leven met de kwaal of beperking. Blinden en slechtzienden moeten dus bijzonder mondig en bij de pinken zijn om aan de niet-begrijpende omgeving duidelijk te maken wat zij nodig hebben. Men gaat er over het algemeen vanuit dat een blinde wel met een begeleider samen zal reizen. Daarom is de begeleiderskaart ingevoerd. Als je weinig tot niks ziet mag je in het openbaar vervoer een begeleider meenemen. Het lijkt soms of daarmee de vervoersbedrijven worden ontslagen van de plicht om het vervoer zo bruikbaar en toegankelijk mogelijk te maken. De begeleiderskaart is een prachtige voorziening, maar uiteindelijk gaat er niets boven zelfstandigheid. Zelfstandig reizen is een normale behoefte van mensen en in veel gevallen ook een noodzaak.

Aangezien het proces van vergrijzing voorlopig nog onverminderd voortgaat en algemeen bekend is dat visuele beperkingen vaak bij het ouder worden komen, hebben we dus nog een wereld te winnen waar het gaat om het begrip van specifieke behoeften van een dus steeds groeiende doelgroep.

7.4 AANBEVELINGEN

- Chauffeurs bij het openbaar vervoer en het Aanvullend Openbaar Vervoer zouden veel meer voorlichting moeten krijgen over de specifieke behoeften van visueel beperkten.
- Waar gehakt wordt vallen spaanders, dus een busje kan later komen dan de afgesproken tijd, maar het zou een stuk schelen als het bellen van de klant door de chauffeur of de taxicentrale een vast onderdeel van het pakket zou zijn.
- In de opleiding van vervoerders kan een stukje uitleg, bij voorkeur door ervaringsdeskundigen, worden opgenomen over de behoeften van deze groep. Als je iemand in je bus hebt die met de bekende witte stok loopt, dan weet je dat hij of zij in de problemen komt als je vergeet om bij de juiste halte te stoppen (komt met regelmaat voor) of als je niet op de goede wijze parkeert. Op tijd rijden is belangrijk maar boetes zouden niet moeten worden uitgedeeld als de chauffeur wat later komt doordat hij/zij even iemand die dat nodig heeft op weg heeft geholpen. Midden op een grote weg iemand die niet kan zien uit je bus gooien omdat je niet hebt gestopt bij de halte (gebeurt ook regelmatig) kan echt niet en zou eerder tot boetes moeten leiden dan het door verantwoordelijk gedrag te laat rijden.
- Over het algemeen zou voorlichting door ervaringsdeskundigen veel vaker onderdeel moeten uitmaken van het onderwijs in Nederland. Al helemaal natuurlijk bij de technische universiteiten, maar ook in de opleidingen voor winkelpersoneel, ambtenaren enz. Overigens zou het niet slecht zijn om ook deze ervaringsdeskundigen een training aan te bieden opdat zij hun boodschap zo goed mogelijk over kunnen brengen. Natuurlijk hoort daar onder andere trainingsmateriaal bij. Als we deze trainers dan ook nog eens gewoon zouden betalen zoals we doen bij al het onderwijzend personeel in Nederland, dan slaan we twee vliegen in één klap en zouden we in één keer een flinke ploeg mensen met een beperking aan zinvol en goed betaald werk helpen en daarmee de kans op economische en daadwerkelijke zelfstandigheid enorm vergroten. Veel geld dat nu naar de Wajong-regeling en dergelijke gaat, zou dan op een voor alle partijen aanmerkelijk respectvollere en nuttigere manier besteed kunnen worden.
- Er zou meer prioriteit moeten worden gegeven aan auditieve informatie op stations en bij tram-, bus en metrohaltes.
- Heel goed dat men steeds meer aandacht heeft voor geleidelijnen en markeringstegels, maar als deze worden aangelegd moeten zij adequaat en volledig worden aangelegd.
- Een publiciteitscampagne kan het Nederlandse publiek gevoelig maken voor zaken als het vrijhouden van geleidelijnen en het niet op de stoep parkeren van fietsen en dergelijke op een wijze dat je alleen nog maar kunt passeren door de straat op te gaan, wat voor iemand die niet ziet vaak levensgevaarlijk is.
- Alle verkeerslichten in het land moeten voorzien zijn van een goed werkend systeem van geluidsignalen.
- Zoals al eerder aangekaart in dit stuk, zouden instellingen voor visueel beperkten veel meer moeten kiezen voor een individuele benadering en veel opener moeten staan voor vragen van cliënten waaraan binnen afzienbare tijd moet worden voldaan, zoals het rondlopen op een station met een mobiliteitsinstructeur.

Bijlage 1 Sociale kaart blinden en slechtzienden

Informatie

Ooglijn Viziris

Landelijke advies- en informatietelefoon voor iedereen die vragen heeft over problemen met zien.

tel.: 030 - 294 54 44

(werkdagen van 9.00 - 17.00 uur)

e-mail: ooglijn@viziris.nl

website: www.ooglijn.nl

Kenniscentrum Leeshandicaps

Informatie via de computer voor mensen met een visuele handicap of leesbeperking, ook voor bibliotheken en belangstellenden.

tel.: 070 - 338 15 00

website: www.leeshandicaps.nl

MEE Amstel en Zaan

Adviseert, ondersteunt en wijst de weg aan iedereen met een beperking (niet alleen blinden) bij vragen over onderwijs, opvoeding, wonen, werken, sociale voorzieningen, inkomen, vervoer, vrije tijd.

Vlaardingenlaan 1

1059 GL Amsterdam

tel.: 020 - 512 72 72

e-mail: informatie@meeaz.nl

website: www.meeaz.nl

Belangenorganisaties

LSBS Landelijke Stichting voor Blinden en Slechtzienden

De LSBS stelt middelen beschikbaar aan oogheelkundig wetenschappelijk onderzoek, aan instellingen/organisaties voor of van blinden en slechtzienden ter medefinanciering van voorzieningen op het gebied van onderwijs, literatuur in aangepaste vorm en recreatie, en aan particuliere visueel gehandicapten met als doel om de integratie en het welzijn van visueel gehandicapten te verbeteren.

Postbus 19224

3501 DE Utrecht

tel.: 030 - 231 15 43

fax: 030 - 231 17 72

e-mail: lsbs@lsbs.nl

of: info@lsbs.nl

website: www.lsbs.nl

NVBS Nederlandse Vereniging voor Blinden en Slechtzienden

Landelijke vereniging van en voor mensen die slecht of niet meer kunnen zien, voor hun positie en participatie in de samenleving.

afdeling Amsterdam:

van Heuven Goedhartlaan 298

1181 LH Amstelveen

tel.: 020 - 613 06 19

e-mail: bureau@nvbs.nl

website: www.nvbs.nl

afdeling Noord-Holland Noord:

website: www.nvbsnoordhollandnoord.nl

Viziris

Netwerkorganisatie voor mensen met een visuele beperking

Postadres:

Postbus 2062

3500 GB Utrecht

Bezoekadres Viziris:

Jaarbeursplein 15 - 4 hoog

3521 AM Utrecht

tel.: 030 - 299 28 78

fax: 030 - 293 25 44

e-mail: info@viziris.nl

website: www.viziris.nl

FOVIG Federatie van Ouders van Visueel Gehandicapte kinderen

Postbus 110

5120 AC Rijen

tel.: 0513 - 68 33 68

e-mail: info@fovig.nl

website: www.fovig.nl

Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-raad)

Belangenbehartiging en het bieden van ondersteuning en service aan de lidorganisaties en aangesloten organisaties.

Churchillaan 11

Piet van Dommelenhuis, 5e en 6e etage

(melden op de 5e etage)

3527 GV Utrecht

(tekst) tel.: 030 - 291 66 00

tel. meldpunt: 030 - 297 04 04

(ma-do 9.00-13.00, vr 9.00-12.00 uur)

e-mail: bureau@cg-raad.nl

website: www.cg-raad.nl

Revalidatie- en onderwijscentra Bartiméus

Vragen over leven, leren en werken met een visuele beperking. Advies, onderwijs, zorg en dienstverlening aan mensen die slechtziend of blind zijn.

Bartiméus heeft vestigingen in Almere, Arnhem, Cruquius, Deventer, Doorn, Gouda, Hengelo, Lohem, Utrecht, Zeist en Zwolle.

tel.: 0900 - 77 888 99 (€ 0,05 p/m)

werkdagen 10.00-16.00 uur

e-mail: info@bartimeus.nl

website: www.bartimeus.nl

VisioSensisDeBrinkGroep: Sensis

Onderzoek, onderwijs, advies, revalidatie, behandeling, begeleiding, cursussen, informatie en voorlichting aan slechtziende en blinde mensen in Zuid-Nederland en aan organisaties die te maken hebben met slechtziende en blinde mensen.

Sensis heeft vestigingen in Breda, Eindhoven, Nijmegen, Sittard, Maastricht, Grave en Rotterdam.

tel.: 088 - 585 85 85

fax: 088 - 585 85 86

e-mail: csb@sensis.nl

website: www.sensis.nl

Visio

Informatie, advies, revalidatie, begeleiding, onderwijs, wonen voor slechtziende en blinde mensen. Ook o.a. voor uitlenen hoorspelen, radiodocumentaires en toepassing van communicatiemiddelen.

Visio Noordwest-Nederland:

Paasheuvelweg 17

1105 BE Amsterdam

Ook vestigingen in Haarlem, Heerhugowaard, Huizen en Apeldoorn.

tel.: 020 - 697 04 01

fax: 020 - 697 01 91

e-mail: info@visio.org

website: www.visio.org

De Brink

Voor mensen met een verstandelijke en zintuiglijke beperking. Onderzoek, advies en behandeling, dagbesteding, wonen en verblijf.

tel.: 0592 - 39 38 88

e-mail: info@debrink.nl

website: www.debrink.nl

Kalorama, Centrum voor Doofblinden

Diverse revalidatiemogelijkheden voor volwassenen met auditief-visuele beperkingen. Communicatie, zelfstandigheid, psychisch functioneren en contact met lotgenoten.

Nieuwe Holleweg 12

6573 DX Beek-Ubbergen

tel.: 024 - 684 77 77

fax: 024 - 684 77 88

e-mail: info@kalorama.nl

website: www.kalorama.nl

ROC Amsterdam Steunpunt Opleiding en Handicap

Informatie voor iedereen die een functiebeperking heeft en graag een opleiding wil volgen.

Afdeling Amsterdam:

Frederiksplein 52

1017 XN Amsterdam

tel.: 0900 - 95 99 of 020 - 579 70 75

fax: 020 - 579 70 99

website: www.roc.nl/default.php?fr=handicap

Hulpmiddelenleveranciers

Freedom ADL

Tweelingenlaan 136

7324 BP Apeldoorn

tel.: 055 - 323 09 07

fax: 055 - 323 09 08

e-mail: info@freedomadl.nl

website: www.freedomadl.nl

Stichting Beleyes

Hoofdweg 135

1057 CN Amsterdam

tel.: 020 - 777 68 07

e-mail: info@beleyes.nl

website: www.beleyes.nl

Slechtziend.nl

Beatrixstraat 65F
6658 EJ Beneden Leeuwen
tel.: 0487 - 59 56 54
fax: 0487 - 59 56 55
Sint-Annastraat 93
en
6524 EJ Nijmegen
tel.: 024 - 360 04 57
fax: 024 - 360 07 08
mobiel: 06-532 352 61
e-mail: info@slechtziend.nl
website: www.slechtziend.nl

WorldWide Vision

Luxemburgstraat 7
5061 JW Oisterwijk
tel.: 013 - 528 56 66
fax: 013 - 528 56 88
e-mail: info@worldwidevision.nl
website: www.worldwidevision.nl

Lezen

Stichting Loket Aangepast lezen

Loket voor leetuurvoorziening in braille en gesproken vorm. Romans, informatieve boeken, kranten, tijdschriften, consumentenwerk en reliëfkaarten.
Postadres:
Postbus 84010
2508 AA Den Haag
Bezoekadres:
Badhuisweg 177
2597 JP Den Haag
tel.: 070 - 338 15 00
fax: 070 - 338 15 50
e-mail: klanten@aangepast-lezen.nl
website: www.aangepast-lezen.nl

Dedicon

Alternatieve leesvormen van kranten en tijdschriften, boeken, studieboeken en bladmuziek: gesproken, braille, vergroot en digitaal.
Postbus 24
5360 AA Grave
tel.: 0486 - 48 64 86
fax: 0486 - 47 65 35
e-mail: info@dedicon.nl
website: www.dedicon.nl

en voor de **levering van alle digitale uitgaven** aan klanten:
website: www.anderslezen.nl

Vrije tijd

De Zonnebloem

Één van de grootste vrijwilligersorganisaties van Nederland. Ze geven mensen met een fysieke beperking voor wie eenzaamheid dreigt, mogelijkheden om contacten te leggen en erop uit te trekken door huisbezoek, dagactiviteiten en vakanties.
Postbus 2100
4800 CC Breda
tel.: 076 - 564 63 62
fax: 076 - 564 63 00
e-mail: info@zonnebloem.nl
website: www.zonnebloem.nl

Gehandicaptensport Nederland

Adviseert, ondersteunt en ontwikkelt het sporten voor mensen met een handicap in Nederland.
Postbus 200
3980 CE Bunnik
tel.: 030 - 659 73 00
fax: 030 - 659 73 73
e-mail: info@gehandicaptensportnederland.nl
website: www.gehandicaptensportnederland.nl

Zwem- en sportvereniging Cormeta

Organiseert zwem- en sportactiviteiten voor mensen met een visuele beperking, zoals wandel- en tandemtochten.
tel.: 020 - 615 03 58
e-mail: info@cormeta.nl
website: www.cormeta.nl

Cardanus Welzijnsorganisatie

Organiseert onder andere boetseercursussen waar blinden en slechtzienden van harte welkom zijn.
Lindenlaan 75
1185 LC Amstelveen
tel.: 020 - 543 45 45
fax: 020 - 543 45 40
e-mail: info@cardanus.nl
website: www.cardanus.nl

Voorlichting over visuele beperkingen

MuZIEum

Het ervaringsmuseum over zien en niet-zien. Maak kennis met het wonder van ZIEN en de onbekende wereld van het NIET-ZIEN.
Nieuwe Marktstraat 54a
6511 AA Nijmegen
tel.: 024 - 382 81 81
e-mail: info@muzieum.nl
website: www.muzieum.nl

Centrum Wakan "In het donker gezien"

Wandeling in het donker met blinde/slechtziende gids.
Grote Hout- of Koningsweg 35-37
1951 GN Velsen-Noord
tel.: 0251 - 27 47 88
e-mail: donkergezien@wakan.nl
website: www.wakan.nl

Restaurant Ctaste

Dineren in het donker, met bediening door mensen met een visuele beperking.
Amsteldijk 55
1074 HX Amsterdam
tel.: 020 - 675 28 31
tel.: 06 - 22 33 53 66
website: www.ctaste.nl

Financiële steun - Aan particulieren

Lijst van fondsen op

www.blindenfonds.nl/nlijst.htm

Stichting Blindenhulp

Lening of kwartaaluitkeringen voor mindervermogenen. Aanvragen van particulieren en organisaties.
Oudelandstraat 26
2691 CE 's Gravenzande
tel.: 0174 - 41 20 07
e-mail: info@blindenbulp.nl
website: www.blindenbulp.nl

Landelijke Stichting voor Blinden en Slechtzienden (LSBS)

Financiële steun aan particulieren en organisaties. o.a. Pc-Fonds. Computers worden in bruikleen verstrekt. Uitsluitend particuliere individuele aanvragen; geen organisaties. Informatiefolder beschikbaar. Een gezamenlijk initiatief van een zevental fondsen. Behandeling binnen zes weken.

Vakantie-suppletiefonds

Tegemoetkoming in de kosten voor begeleiding. Aanvragen via speciaal formulier in te dienen twee tot drie maanden voor vertrekdatum. Behandeling binnen één maand. Uitsluitend particuliere individuele aanvragen. Geen (reis-)organisaties. Een gezamenlijk initiatief van een zevental fondsen.
Postbus 19224
3501 DE Utrecht
tel.: 030 - 231 15 43
fax: 030 - 231 17 72
e-mail: lsbs@lsbs.nl
website: www.lsbs.nl

Stichting Blindenzorg St. Lucia

Kan - in beperkte mate - voorzien in noodzakelijke behoeften die niet zelf bekostigd kunnen worden en waarvoor geen beroep op reguliere instanties (bijvoorbeeld zorgverzekeraar of Algemene Bijstandswet) kan worden gedaan. Richt zich voornamelijk op aanvragen door of namens individuele visueel gehandicapten.
Vlierstraat 14
8171 BC Vaassen
e-mail: sintlucia@planet.nl

Stichting Blindenpenning

Voor particulieren uit regio Amsterdam en omstreken en voor landelijke organisaties en projecten.
Koningslaan 39 (verhuist in oktober '09-jan.'10)
1075 AB Amsterdam
tel.: 020 - 470 36 44
fax: 020 - 470 36 41

Groningse Blindenstichting

Alleen voor inwoners van de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Behandelt particuliere aanvragen en aanvragen van instellingen. De projecten en/of activiteiten dienen (mede) betrekking te hebben op Groningen, Friesland en Drenthe.
De Stelling 9
9774 RB Adorp
tel.: 050 - 306 17 37
e-mail: info@groningseblindenstichting.org
website: www.groningseblindenstichting.org

Stichting Blindenbelangen Grave

Uitsluitend de provincies Noord-Brabant en Zeeland. Subsidies voor individuele hulp aan blinden en slechtzienden en aan blindeninstellingen in genoemd gebied.

Aanvragen schriftelijk.

Willem Jacobstraat 32

5361 BB Grave

tel.: 0486 - 47 26 90

Financiële steun - Aan projecten en organisaties

Oogfonds Nederland

Financiële steun aan projecten ter bevordering van de positie van blinden en slechtzienden. Geeft subsidies aan wetenschappelijk onderzoek en ondersteunt projecten op terreinen als mobiliteit, werkgelegenheids-bevordering, toegankelijkheid van informatie en informatietechnologie.

Postbus 2086

3500 GB Utrecht

tel.: 030 - 254 57 11

fax: 030 - 251 82 80

e-mail: info@oogfonds.nl

website: www.oogfonds.nl

Algemene Nederlandse Vereniging ter Voorkoming van Blindheid

Ondersteunt wetenschappelijk onderzoek zoals ophthalmogenetica en oogheekundige immunologie.

Postbus 207

3940 AE Doorn

tel.: 0343 - 42 16 64

fax: 0343 - 42 16 73

e-mail: secretariaat@anvwb.nl

website: www.anvwb.nl

Bureau voor samenlevingsopbouw
binnen het Nederlandse Koninkrijk

Bureau ProFor • Keienbergweg 3, 1101 EZ Amsterdam • tel. 020 690 26 26 • info@profor.nl